

АГУУЛГА

Өмнөх үг

Булган аймгийн түүх

БҮЛЭГ 1. Хүн ам зүйн байдал

БҮЛЭГ 2. Хөдөлмөр эрхлэлт

БҮЛЭГ 3. Нийгмийн үйлчилгээний салбарууд

3.1 Боловсрол, соёл, урлаг

3.2 Эрүүл мэнд

БҮЛЭГ 4. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн

БҮЛЭГ 5. Хэрэглээний бараа үйлчилгээний үнэ, тариф

БҮЛЭГ 6. Үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарууд

6.1 Хөдөө аж ахуй

6.2 Аж үйлдвэр

6.3 Барилга, тээвэр

БҮЛЭГ 7. Аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо, бүтэц

Хавсралт

Өмнөх үг

Аймгийн статистикийн хэлтэс нь орон нутгийн хэмжээнд статистикийн мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, орон нутгийн нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн асуудлаар танилцуулга, судалгаа бэлтгэж тархаах үндсэн чиг үүрэгтэй, 9 ажилтантайгаар үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Үндсэн 5 ажилтан, гэрээт 2 ажилтан, өрхийн нийгэм эдийн засгийн болон ажиллах хүчний судалгааны гэрээт судлаач 2 ажиллаж байна. Үндсэн ажилтнууд бүгд статистикч, эдийн засагч, мэдээлэл технологийн чиглэлийн мэргэжлийн ажилтнууд байгаа бөгөөд судлаачид ч мөн статистикч, эдийн засагч мэргэжилтэй байна.

Хэрэглэгч та бүхэнд толилуулж буй Ховд аймгийн нийгэм, эдийн засгийн байдлын энэхүү танилцуулга, холбогдох тоо мэдээллийг аймаг, орон нутгийнхаа хөгжлийн бодлого, хөтөлбөр боловсруулах болон шинжилгээ судалгааны ажилд өргөнөөр ашиглахыг хүсье.

Танилцуулгын болон статистикийн мэдээллийн талаар өөрийн санал хүсэлтээ бидний хаягаар ирүүлбэл талархан хүлээн авч хамтран ажиллах болно.

Хаяг: Булган аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын байр, өрөө 101

Утас: 70342369

70342766

Факс: 976-70342369

Цахим хаяг: bulgan@nso.mn

Веб хуудас: <http://www.nso.mn/bulgan/>

БУЛГАН АЙМГИЙН СТАТИСТИКИЙН ХЭЛТЭС

Булган аймгийн товч түүх

БНМАУ-ын Ардын сайд нарын Зөвлөлийн 1937 оны 12 дугаар сарын 15-ны өдрийн 33 дугаар тогтоолоор Сэлэнгэ аймгийг Булган, Сэлэнгэ хоёр аймаг болгон тусгаарлан байгуулжээ.

Ардын Сайд нарын Зөвлөлийн Ерөнхий сайд А.Амарын 1937 оны 12 сарын 27-ны өдрийн 241-р тушаалаар Булган аймгийг 15 сум, 128 баг, 10360 өрх, 43500 хүн амтай, 1,1 сая малтай, 42250 хавтгай дөрвөлжин км нутагтай байгуулж, Сэлэнгэ аймгаас Сайхан, Хантай, Сэлэнгэ, Булган, Сэлэнгэбүрэн, Халиун, Хангал, Цонхлон сум, Төв аймгаас Бүрэгхангай, Авзага сум, Хөвсгөл аймгаас Тэшиг, Хутаг-Өндөр, Намнан, Баян-Агт сум, Архангай аймгаас Могод сумыг Булган аймагт харъяалуулан захируулах болжээ.

Мөн 1938 оны 1 дүгээр сард Сэлэнгэ аймгийн Баруунбүрэн, Орхонтуул сумыг Булган аймагт шилжүүлжээ. Булган сумын төвд байгаа хүн, малын эмнэлэг, хоршоо, банкны салбар, бага сургууль, утас /холбоо/-ны хороог аймгийн байгууллага болгон өргөтгөж, шинээр улсын худалдааны бааз, хоршоодын холбоо, дунд сургууль, шүүх таслах газар, прокурор, дотоод яамны анги, засал сайжруулах /хорих/ газар, гар үйлдвэрийн төлөөлөгч, ойн анги, тээх нэвтрүүлэх, клуб, радио станц зэрэг газруудыг тус тус байгуулжээ.

Дэлхийн II дайн дэгдэж, манай улсын дорнод хилд Японы түрэмгийлэгчдийн аюул занал ихэсчээ. Ийм үед батлан хамгаалах хүчийг бэхжүүлэхэд улс орны бүх ажил үйлс чиглэгдэж байсны дээр улс төрийн хэлмэгдүүлэлтийн хар шуурга монголын нийгмийг хамарсан хатуу бэрх цаг байв. Шинэ тутам байгуулагдсан Булган аймаг юуны өмнө мал аж ахуйг хөгжүүлэхэд гол анхаарлаа төвлөрүүлэн, улсаас зээл авч, Булган, Хантай суманд өвс хадах морин ба машин тракторын станц, Авзага, Хантай, Хутаг-Өндөр, Цонхлон зэрэг 10 суманд гар үйлдвэрийн артель, ардын үйлдвэрлэлийн нэгдэл, 6 суманд сургууль, бүх суманд хүн, малын эмнэлэг, 15 суманд сүү тосны завод байгуулах зэрэг том асуудлыг 2-3 жилд амжилттай хэрэгжүүлж чадсан юм. Мөн аймгийн төвд радио телефон станц, 5 суманд утсан харилцаа холбоотой болсон байна.

Дайны үед орон нутгийн нөөц баялаг ашиглах, ялангуяа газар тариаланг хөгжүүлэх, сүү тосны болон гар үйлдвэрийг хөгжүүлэхэд ихээхэн амжилт гаргаж, 1942 оны төлөвлөгөөт бүх зорилтыг давуулан биелүүлж, улсын тэргүүний аймгаар шалгарч, “Хөдөлмөрийн гавъяаны улаан туг”-ийн одонгоор шагнагдсан байна.

1943 онд Ингэттолгойд улсын сангийн аж ахуй байгуулагдсан нь газар тариалангийн хөгжилд чухал үүрэг гүйцэтгэжээ. Тус аймаг 1943 онд 1,3 сая толгой малтай, 8000 тн үр тариа хураан авдаг болжээ.

Дайны дараа энх тайван цагийн бүтээн байгуулалт эхэлсэн буюу анхдугаар таван жилийн төлөвлөгөөний жилүүдээс эрхлэн тус аймаг тогтмол амжилт гаргаж, 1961, 1972 онд бүх ард түмний социалист

уралдаанд шалгарч шагнал хүртэж байжээ.

Булган аймаг нь Монгол орны төвийн хойд хэсэгт 48.8 мянган ам км буюу Монгол орны нутаг дэвсгэрийн 3,1 хувийг эзлэж, хангайн уулархаг ойт хээрийн бүсэд оршдог.

Нийт талбайн 70.0 хувь нь ХАА-н эдэлбэр газар үүнээс 2.4 хувь тариалангийн газар, 2.3 хувь нь хадлангийн, 58.5 хувь бэлчээрийн, 28.7 хувь ой, 0.5 хувь усан талбай, 2 хувь нь тусгай хэрэгцээний болон нөөцийн газар болно.

Хангайн нурууны салбар бэсрэг уулс Хантай, Булган хан, Ханжаргалант, Дулаан хан, Намнан, Хутаг-Өндөр, Онгон сарьдаг, Сардиг Бүтээл, Бөхөн шарын нуруу, Бүрэн хан, Могодын нуруу, Авзага хайрхан, Бүрэгхангай, Дулаан хар, Хөгнө хан, Лах баян, Өрхтэй, Баянзүрх, Баян-Агт зэрэг **2000** метрээс дээш өндөр 20 гаруй уул нуруудтай.

Хамгийн өндөр цэг нь **Хантай нурууны оргил Давлан 2171 метр**, хамгийн нам дор газар нь Сэлэнгэ мөрний сав Сүмийн Булан, Итгэттолгой орчим далайн түвшнээс дээш **950 метр** оршдог.

Сэлэнгэ, Эг, Орхон, Туул, Хануй, Хар бух, Тарвагатай, Тарни, Хангал, Ингэт, Хужир, Баян гол, Зэлтэр, Алтайд, Ачуут, Могой, Төлбөр, Балиг, Цагаан гол зэрэг 380 гаруй ариун уст гол горхи, 370 шахам булаг шандтай, Хунт, Хульж, Хануй, Цагаан гол, Чин толгой, Чулуут, Хөөвөр, Зүүн түрүү зэрэг 30 орчим анагаах чадалтай рашаантай.

Харгал, Олон нуур, Цэгээн, Шарга, Айрхан, Хунт, Өрмийн цагаан, Чингийн цагаан, Баяннуур, Галуут зэрэг 71 нууртай. Газар тариаланд тохиромжтой хар ба хар хүрэн бор болон саарал хөрстэй. Хуш, хус, хар мод, улиас, нарс, бургас, хайлаас, яшил, яргай, чаргай зэрэг шилмүүст ба навчит модтой.

Хандгай, буга, баавгай, үнэг, чоно, булга, суусар, хэрэм, жирх, ирвэс, шилүүс, хүдэр, үеэн, мануул, чандага зэрэг амьтан, тас, бүргэд, ёл, хур, сойр, улаан хошуут, турлиах, ятуу, сар, шувуу зэрэг шувууд, тал хээрт үнэг, хярс, тарвага, зурам, өмхий хүрэн зэрэг амьтад элбэг.

Гол мөрөн нуур цөөрөмд төрөл бүрийн загас тул, хэлтэг алгана, цурхай, гутиар зэрэг загас элбэг. Хун, ангир, галуу, нугас, тоодог, цэн тогоруу, өрөвтас, халбаган хошуут зэрэг агаарт элэн халин нисэх жигүүртэн шувуудтай.

Төрөл бүрийн жимс жимсгэнэ, эмийн ургамалтай.

Уур амьсгал нь эх газрын, эрс тэс сэрүүвтэр чийглэг, үнэмлэхүй дулаан 34.8 хэм, үнэмлэхүй хүйтэн -44.1 хэм, жилийн дундаж тундас 324 мм

боловч зарим жил 500 мм-ээс дээш ч байдаг. Салхины дундаж хурд 2.2 м/сек, цасан бүрхүүлийн дундаж зузаан 15-25 см байдаг.

Байгалийн нөөц, ашигт малтмалаас алт, мөнгө, зэс молибден, хар тугалга, чулуун нүүрс, оюу, номин, болор, гантиг боржин чулуу, барилгын төрөл бүрийн эрдэс баялагтай, элс, хайрга, хүрмэн ба шохойн чулуу, зос будаг зэрэг элбэг.

БНМАУ-ын АИХ-ын Тэргүүлэгчдийн зарлигаар 1961 онд Булган аймгийн төвийг Булган хот болгож, хотын захиргаа байгуулжээ.

Булган хот далайн түвшинээс 1210 м өндөрт өргөгдсөн, Улаанбаатар хотоос 318 км, Сэлэнгэ аймгийн төв Сүхбаатар хотоос 360 км, Төв аймгийн төв Зуун мод хотоос 340 км, Хөвсгөл аймгийн төв Мөрөн хотоос 330 км, Архангай аймгийн төв Цэцэрлэг хотоос 330 км, Өвөрхангай аймгийн төв Арвайхээр хотоос 360 км зайд, дөрвөн замын уулзварт байдаг. Монгол орны хүйс цэг Өвөрхангай аймгийн Бүрд сумаас 230 км, Монголын эртний нийслэл Хархорум/ Эрдэнэ зуу/-оос 320 км-т оршдог.

Булган хотод 1948 онд хүнсний үйлдвэр, 1951 онд дизель цахилгаан станц, авто тээврийн бааз, 1960 онд барилгын үйлдвэр байгуулагдсан.

1958 онд Монгол Улсын анхны томоохон Гурилын үйлдвэр ашиглалтанд орсноор хүнсний анхны том үйлдвэртэй болжээ.

1965 онд Эрчим хүчний үйлдвэртэй болж, 1980 онд Эрдэнэтээс өндөр хүчдэлийн шугам татсанаар төвийн эрчим хүчний системд холбогдож байнгын тасралтгүй эрчим хүчээр хангагдсан. 1979 онд Эрдэнэт-Булган-Дашинчилэнгийн радио релейны шугам тавигдаж телевизийн тогтмол нэвтрүүлэг үздэг болсон.

Хангал сумын нутагт Зэс молбиден, хүдрийн баялаг орд нээгдэж, түүнийг даган шинэ суурин сүндэрлэсэн юм. 1974 онд Сайд нарын Зөвлөлийн тогтоолоор Булган аймгийн АДХ-ын гүйцэтгэх захиргааны харьяанд Эрдэнэтийн хороо захиргаа байгуулагдан ажиллаж байгаад 1975 оны 12 дугаар сард улсын чанартай биеэ даасан хот байгуулсан юм. Улмаар Орхон аймаг болж манай аймгийн нутаг дотор охин аймаг төрсөн юм.

ХХ зууны манлай бүтээн байгуулалт манай аймгийн нутаг дэвсгэр дээр өрнөж, 1978 онд зэс, молибден, хүдрийн баялаг ордтой Монгол-Зөвлөлтийн уулын баяжуулах “Эрдэнэт” үйлдвэр ашиглалтанд орж, манай улсын хүнд аж үйлдвэрийн нэг том төв болон хөгжиж байна.

Булган аймгийн суурин хүн амын тоо 2012 оны жилийн эцсийн байдлаар 58651 байгаагаас 49,6 хувь нь эмэгтэйчүүд, 50,4 хувийг эрэгтэйчүүд эзэлж байна. Нийт хүн амын 12519 буюу 21.3 хувь нь аймгийн

төвд, 3145 буюу 5.4 хувь нь тосгонд, 14630 буюу 24.9 хувь нь сумын төвд, 28357 буюу 48.3 хувь нь хөдөөд оршин сууж байна.

Нийт 17159 өрхийн 3338 буюу 19,5 хувь нь аймгийн төвд, 917 буюу 5.3 хувь нь тосгонд, 4543 буюу 26.5 хувь нь сумын төвд, 8361 буюу 48.7 хувь нь хөдөөд байна. Хүн амын 96.4 хувь нь халх, 1.4 хувь нь буриад, 1.2 хувь нь баяд, бусад нь дархад, дөрвөд, өөлд, урианхай, захчин, хотгойд зэрэг угсаатны бүлгүүд байна.

Аймгийн нийт хүн амын 9.6 хувь нь дээд, 5.3 хувь нь тусгай мэргэжлийн дунд, 3.3 хувь нь техник мэргэжлийн, 25.5 хувь нь бүрэн дунд, 26.0 хувь нь суурь, 22.0 хувь нь бага боловсролтой.

Аймгийн хүн амын 64.9 хувь нь гар утас, 15.0 хувь нь интернет хэрэглэж байна

Булган аймаг улсдаа газар тариалангийн үйлдвэрлэлээр эхний 3, мал аж ахуйн үзүүлэлтээр 5, хүн амын хөгжлийн индексээр 7 дахь аймаг болон хөгжиж, улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлтэд эзлэх үзүүлэлтээрээ бусад аймгаас дээгүүрт тооцогдож байна.

Булган аймагт нь газар тариалангийн гол бүс нутаг

Ууган гавъяатны өлгий Булган аймгаас 43 анхдагч төрж, аму тариа, айргаараа улсдаа алдартай.

XX зууны Монголын түүхэнд Булган аймаг алдар цуутай сайхан үйлсийн анхлан үүсгэн бүтээгч алдар гавъяатан олныг төрүүлэн гаргаснаараа өнөд мөнхрөх хүндтэй байр эзэлдэг билээ.

Газар зүйн байршил:

Хойт Монголын төв хэсэгт Хөвсгөл (Баруун, Баруун Хойд хэсгээрээ хилийн 1724 тоотоос Халзангийн худгийн гозгор хүртэл 290 км), Архангай (Баруун, Баруун Өмнөд хэсгээр Халзангийн худгийн гозгороос Цагаан Дэрс хүртэл 250 км), Өвөрхангай (Өмнөд хэсгээрээ Цагаан дэрснээс Салхитын холбоо хүртэл 30км), Төв (Өмнөд, Зүүн Өмнөд хэсгээр Салхитын холбоогоос Гэртийн тохой хүртэл 230 км), Сэлэнгэ (Зүүн, Зүүн хойд хэсгээр Гэртийн тохойгоос Хужиртын даваа хүртэл 220 км) болон Орхон аймгуудтай хиллэдэг ба ЗХУ-тай 1724 тоотоос Хужиртын даваа хүртэл 170 км урт газраар хиллэдэг байна. Аймгийн нийт талбай нь 48.8 мянган км.

Засаг захиргааны тухай:

Буган аймгийн нутаг нь XIII зууны үед Монголын эзэнт улсын харьяанд, Манжийн ноёрхолын болон Богд хаант Монгол улсын үед Халхын дөрвөн аймгийн нэг Түшээт хан аймагт, Ардын засгийн эхний жилүүдэд Богд хан уулын аймагт харьяалагдаж байлаа.

Одоогийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэр нь 1937 онд Сэлэнгэ аймгаас тасдан Булган аймгийн ихэнх нутгийг бүрдүүлэн, 15 сум, 43500 хүн амтай, 1.1 сая малтайгаар байгуулсан нь өнөөг хүрчээ. 16 сумтай, аймгийн төв Булган хот (Улаанбаатараас 318 км).

Уур амьсгал

Эх газрын эрс тэс уур амьсгалтай, жилийн дундаж агаарын температур (+1.5) хэм, хур тунадас 242.9 мм.

Улирлын ялгаа

Өвөл: ихэнхдээ тэнгэр цэлмэг, тогтвортой, хүйтэн, цас бага, салхины хүч бага байна. Агаарын хэм нэгдүгээр сард -46 хэм хүрдэг. Салхи нь зонхилон 1.9-2.5 м/с хурдтайгаар баруун хойд зүгээс салхилдаг.

Хавар: цаг агаар тогтворгүй, агаарын хэм түргэн өөрчлөгдөж хоногийн дулааны хэлбэлзэл ихэсч өдөртөө

дулаан, шөнөдөө хүйтэн болж ирдэг. Шороон шуурга олонтой болдог.

Зун: Энэ улирал нь хамгийн дулаан сар бөгөөд энэ нутагт хамгийн удаан

үргэлжилдэг улирал юм. Үнэмлэхүй дулаан нь +40.5 хэмд хүрдэг.

Намар: Намрын улиралд агаарын температурын хэлбэлзэл их боловч хаврынхтай адил биш байдаг. Цаг агаар тогтворгүй болж салхины хүч зунаас нэмэгддэг.

Усан хангамж :

Голуудын сүлжээний нягтшил Орхон, Сэлэнгийн бэсрэг уулс Хантай, Бүрэн, Бүтээл, Хан-Жаргалант, Булган хаан, Зэдийн нуруу зэргээр 300-500 м/км квадрат талбай нэлээд өмнүүр өргөрөгт орших Хөгнө хан, Авзага, Бүрэг, Заамар мэт тусдаа уулст 50-100 м/км квадрат буюу тэдгээрийн хоорондох өргөн уудам хөндий, хотос, ховдол, өнчин толгодод усны сүлжээний нягтшил 50 м/км квадрат заримд нь түүнээс ч бага байна. Нууруудын хувьд Сэлэнгийн сав нутагт нуур харьцангуй цөөн байдаг төдийгүй тэр тусмаа Булган аймагт Хөвсгөл, Архангай аймгуудыг бодвол харьцангуй бага байна. Хэдийгээр хур тунадас элбэг, ууршилт бага, гол мөрдийн сүлжээ ч гэсэн эрозийн эрч хүч, гадаргын налуу их учраас нуур цөөрөм бүрдэх нэг талын нөхцөл бага байгаа юм. Шарга, Цэгээн, Харгал, Айрхан зэрэг давстай нуур цөөнгүй бий.

Газрын гадарга:

Нутаг дэвсгэр нь Сэлэнгийн сав газарт бүхлээрээ хамрагдах бөгөөд тус сав газрыг Хангай, Хэнтий, Хөвсгөлийн уулс мөн Зэд, Зэлтэрийн асар өндөр нуруунууд цайз мэт хаяалан оршихийн зэрэгцээ түүний дотоодод Хангай, Хэнтийн уулсын бүтэцтэй холбоотой тус тусдаа орших уул нуруу олон, тэдгээрийг Орхон, Сэлэнгийн бэсрэг уулс гэнэ. Булган аймгийн нутагт орших тийм уулсын тоонд Одос, Намнан түүнээс өмнүүр Хөвсгөлийн нуруу болон зүүн тийшээ Булган хаан, Хан жаргалант, Бүрэн хийгээд Эг, Сэлэнгээс хойгуур Хантай, Бүтээлийн нуруу хилийн дагуу орших Зэдийн нуруу зэргийг нэрлэж болох бөгөөд эдгээр нь өргөрөг дагуу баруунаас зүүн тийш сунаж байрлах авч төдий л урт биш үнэмлэхүй өндөр нь уулархаг хэсэгтээ 1600-2171 метр, уул хоорондын хөндийд 600-1000 метр.

Уран тогоо уул /Хутаг-Өндөр сум/

Хантай, Бүрэн мэт арай томхон уулсын орой хавтгай бөмбөгөр байхад бусад нь элгэн хад цохио ил гарч, уулын торгон орой ар хажууд хүйтний өгөршлөөс үүссэн асган хүрээ, мөргөцөг мэр сэр үзэгдэнэ. Эндэх хотгор гүдгэрийн хөгжилд техтоник хөдөлгөөн чухал нөлөө үзүүлсэн. Хангай, Хэнтийн уулт их мужийн 2 дахь дэд муж болох “Орхон-Сэлэнгийн бэсрэг, нам уулсын муж”-нд бараг бүхлээрээ хамрагдаж байгаа юм. Энэ муж нь Хангай ба Хэнтийн уулт мужийн завсар байрлах, гадаргын байдал нь жигд биш, бэсрэг болон нам уулс, цав толгод, ухаа гүвээт тал, уулс хоорондын хотгор хослон оршино.

Ургамалшил:

Нутгийн хойт талыг тайгын бүслүүр эзлэнэ. Манай орны уур амьсгал эрс тэс, Төв азийн цөлийн хуурайсуулах нөлөө их учир ой тайга зөвхөн уулсын сүүдэрлэг хажууг барьж тааралддаг онцлогтой. Тайгын бүслүүрийн өмнөд хил нутгийн Сэлэнгэ мөрний хойт эргээр, Намнан уул, Хантай, Бүтээлийн нурууны ихэнхийг хамрана.

Нутгийн өмнөд хэсэг нь ойт хээрийн бүслүүрт хамруулан үздэг. Уул нурууны ойд сургар, нэрс, усан зээргэнэ, даль зэрэг сибирийн тайгын ургамал сөөгөн ташинга зэрэг ургамал түгээмэл ургаснаас гадна өвслөг ургамалтай шинэсэн ой ч хөвдөөр арвин, алирс, долоодой, ягжий, май цэцэг, чонын элэг зэрэг умардын тайгын ургамал ихтэй.

Тайгын хилээс өмнүүр ойт хээрийн бүс үргэлжилж нутгийн өмнөд хэсэг болох Могод болон Бүрэнгийн нурууны өмнөд бэл хүртэл үргэлжлэнэ.

Байгалын үзэсгэлэнт газар “Элсэн тасархай” /Рашаант сум/

Энэ нутагт уулын тайга, уулын ойт хээрийн, хээрийн ургамалжилтын гурван бүс, бүслүүр байгаагийн 2 нь уулархаг нөхцөлтэй уялдан үүссэн босоо бүслүүр юм.

Амьтны аймаг:

Ойн амьтан: Ойн тархмал мэрэгчийн нэг хэрэм гол тэжээлээ дагаж хушин ойд хамгийн элбэг байна. Ойн зах унанги дархи, асга чулуутай хэсэгт жирх элбэг. Туурайтнаас бор гөрөөс, буга, зэрлэг гахай бүх ойт нугийн энгэрээр тархмал гэж болно. Харин одоо эдгээр амьтны тархац, тоо толгойн байдал хүний нөлөөнөөс ихээхэн шалтгаалж аль болох зэлүүд нутаг руу түрэгдэн газар бүр харилцан адилгүй болж байна.

Аймгийн хамгийн хойд хэсэгт тайгын өндөр уулсын ар хажуугаар хүдэр нутаглана.

Хантай, Бүрэн, Бүтээлийн нуруугаар хандгай, хүрэн баавгай, булга, нохой зээх нутаглана. Агнуураас шалтгаалан булга нэг үе их ховордсон ч өсч байна.

Хээрийн амьтан : Уулын өмнөд өвөр хажуу бэл голын хөндийн ой модгүй задгай газарт идээшсэн олон зүйл амьтан бий. Энд 16-17 зүйл мэрэгч тохилдохоос тарвага, урт сүүлт зурам, сибирийн алга даага, үлийн цагаан оготно, үлийн бор оготно бусдаас элбэг байна.

Түүхэн дурсгалт газар Цогтын балгас /Дашинчилэн сум/

Шавьж идэштнээс дагуурын зараа, хонин малтаахай хоёр голын татам дэнж бэл хөндийгөөр тохилддог. Жижиг мэрэгч шувуу элбэг байгаа нь энд хярс, өмхий хүрэн зэрэг махан идэштэн олон байх нөгцөл болжээ. Хад чулуутай уулсаар мануул ховор биш үзэгдэнэ.

Ус намгийн амьтан: Орхон, Сэлэнгэ голуудын адгаар ондоотор нилээд тархсан. Мөн Эг, Сэлэнгийн саваар заарт харх элбэг. Загас: Сэлэнгэ, Орхон, Эгийн гол зэрэг томоохон голын зөөлөн урсгалт гүнзгий цээлийн элс шаварлаг ёроолд 3 м урт, 100 гаруй кг хүрдэг манай орны хамгийн том загас сибирийн хилэм тохиолдоно.

Хадрангийн төрлийн загас хамгийн элбэг тархсан байдаг. Зэвэг, цурхай голын намуун урсгалт булан тохойн өвс ургамалтай хэсэгт байнга байна. Сэлэнгийн савд Хар мөрний цулбуурт, булуу цагаан засаг элбэг тархсан.

Эдгээрээс гадна улаан нүдэн, гутаар, алгана, бух сугас, мөнгөлөг хэлтэг зэрэг 10 гаруй зүйл загас тархсан.

Улаан номд орсон амьтад: Хандгай (Хантай, Бүтээлийн нуруугаар нутагшина),

Хошуу галуу (Орхон, Сэлэнгэ голуудын дагуу амьдардаг, өндөр өвс ургамалтай дов намгаар хүрээлэгдсэн бургас, шагшуурга олон арал бүхий голуудын дагуу зусдаг), Тоодог (аймгийн зарим зэлүүд талд цөөн тоогоор тааралдана.), Хилэм (Сэлэнгэ мөрөнд тархсан байх бөгөөд Байгаль нуурын сав газраас үржих хугацаандаа манай нутагт нүүдэллэн ирж түрсээ шахдаг).

Ахуй соёл:

Энэ нутагт Халх /96.3%/ түмний амьдралын хэв маяг, ёс заншил зонхилдог. Буриад /1.9%/, Өөлд /1.4%/, дөрвөд, дархад, баяд зэрэг цөөнх ястантайгаа хамтаар оршин байгалийн нөхцөл, нийгэм эдийн засгийн орчиндоо зохицсон аж ахуй, үйлдвэрлэл эрхлэн, өөр өөрсдийн өвөрмөц онцлог орон сууц, суурин газар, орчинг үүсгэн амьдардаг онцлогтой. Эдгээрээс зонхилох хоёр ястан нь нутгаар ялгаран аж төрөх бөгөөд Халх ястан нь аймгийн Тэшиг сумаас бусад газар жигд тархсан байхад Тэшиг суманд нь цөөнх болсон буриадууд нь төвлөрөн суурьшдаг байна.

Энэ нутгаар аялахад олон ястаны өвөрмөц ахуйг ажиглах бөгөөд буриадуудын хагас суурин хэлбэрээр амьдарч, гар аргаар цөцгий цохих, морин хадуураар өвс хадах, таваарлаг чанарын цөөн тооны мал аж ахуй эрхлэн, дуу хуур, бүжиг наадам бүхий сайхан найр наадам хийж, өөрсдийн аялгуугаараа ялгарч байдаг нь ихээхэн сонирхолтой байдаг. Энэ мэтчилэн онцлог ахуй шинжээ эртнээс уламжилж ирсэн бөгөөд одоо ч хэвээр хадгалсаар байна.

ХҮН АМ ЗҮЙН БАЙДАЛ

Бүлэг 1

I. ХҮН АМЫН ТОО, НАС ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ

Аймаг, сумын нутаг дэвсгэрийн хэмжээ харилцан адилгүйн зэрэгцээ газар зүйн янз бүрийн бүсэд оршдог, байгалийн баялаг, нутаг дэвсгэрт жигд бус тархсан зэргээс хамааран хүн амын суурьшил, нягтрал, хөгжлийн төвшин өөр өөр байгаа нь зүй ёсны асуудал юм.

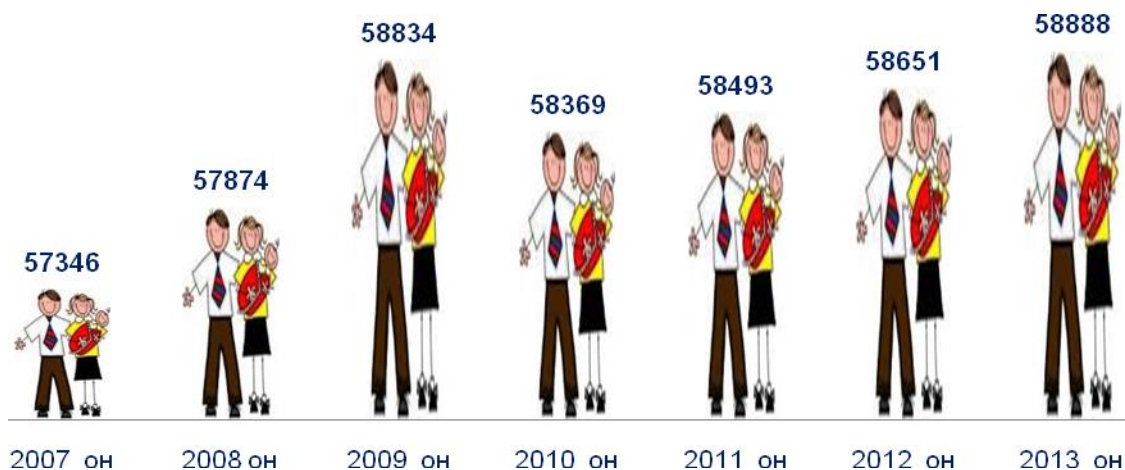
Хүн амын үзүүлэлтүүдийг нарийн тодорхойлох нь тухайн нутаг дэвсгэрийн нийгэм эдийн засгийн хөгжлийг гүнзгийрүүлэн судалж, орон нутгийн онцлогт тохирсон бодлого боловсруулах үндэс нь болно.

Хүн амын тоо түүний өсөлт

Хүн амын тооны өөрчлөлтийг төрөх, нас барах, шилжих хөдөлгөөнөөр тодорхойлдог. 2013 оны хүн амын шинэчилсэн бүртгэлийн дүнгээр аймгийн нийт суурин хүн амын тоо, өрхийн тоо 17549 өрхийн 58888 хүн ам бүртгүүлсэн байна.

Энэ нь өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулбал өрх 2,3 хувиар, хүн ам 0,4 хувиар тус тус өссөн байна. Тайлант онд Иргэний бүртгэлийн дүнгээр 1426 хүүхэд шинээр мэндэлсэн нь өмнөх оны мөн үеэс 10,1 хувиар өссөн байна. Хариан нас барсан хүний тоо 363 болж өнгөрсөн оны мөн үеэс 5,0 хувиар буурсан бол 2031 хүн шилжин ирсэн нь өнгөрсөн оны мөн үеэс 3,5 дахин өсөж, 2718 хүн шилжин явсан нь өнгөрсөн оны мөн үеэс 2,4 дахин өссөн дүнтэй байна. Дотоод шилжих хөдөлгөөн нэмэгдэж байгаа нь аймгийн хүн амын тоонд ихээхэн нөлөөлж байна.

Зураг 1. Суурин хүн амын тоо, оноор

Хүснэгт 1. Өрхийн тоо, суурин хүн амын тоо, сумаар, оноор

Сумын нэр	Өрхийн тоо			Хүн амын тоо		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Бүгд	17054	17160	17549	58483	58651	58888
Булган	3356	3338	3434	12450	12519	12010

Баян-Агт	843	858	880	3035	3050	3076
Баяннуур	466	490	495	1691	1724	1749
Бугат	602	620	691	1819	1848	2011
Бүрэгхангай	765	782	815	2547	2540	2549
Гурванбулаг	897	897	950	3128	3123	3243
Дашинчилэн	798	788	810	2407	2550	2666
Могод	805	800	794	2692	2677	2655
Орхон	953	958	1031	2830	2790	3093
Рашаант	940	947	950	3168	3164	3168
Сайхан	1086	1069	1058	3648	3628	3602
Сэлэнгэ	951	975	992	3340	3363	3361
Тэшиг	921	941	901	3431	3424	3415
Хангал	1336	1349	1375	4524	4518	4527
Хишиг-Өндөр	1019	1018	1018	3144	3104	3132
Хутаг-Өндөр	1316	1330	1355	4629	4629	4631

Аймгийн хэмжээнд хамгийн их хүн амтай суурьшиж байгаа нь Булган сум 12010 буюу нийт хүн амын 20,3 хувь нь амьдарч байна. 2013 оны жилийн эцсийн байдлаар сумдаас хамгийн их хүн амтай сум Хутаг-Өндөр сум 4631 хүн амтай буюу хийт хүн амын 7,9 хувийг эзэлж байгаа бол хамгийн бага хүн амтай сум Баяннуур сум 1749 хүн амтай байна. Дундажаар нэг суманд 3681 хүн ногдож байна. Харин нэг өрхөд дундажаар 3,6 хүн ногдож байна. Булган сумын нэг өрхөд дундажаар 3,5 хүн ногдож байна.

Хүснэгт 2. Аймгийн хүн амын тоо, тооллого явагдсан оноор, хүйсээр

Тооллого явагдсан он	Хүн амын тоо			Хүйсийн харьцаа
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	
1956	30947	15312	15635	97.9
1963	33127	16743	16384	102.2
1969	37373	18937	18436	102.7
1979	42378	21608	20770	104.0
1989	51910	26230	25680	102.1
2000	61776	31153	30623	101.7
2010	53653	27621	26032	106.1

Хүн ам орон сууцны 2010 оны Булган аймгийн нэгдсэн дүнгээс

Дээрх хүснэгтээс харахад 1956-1963 оны хоорондох 7 жилийн хугацаанд 7,0 хувиар, 1963-1969 оны хоорондох 7 жилийн хугацаанд 12,8 хувиар, 1969-1979 оны хоорондох 11 жилийн хугацаанд 13,4 хувиар, 1979-1989 оны хоорондох 11 жилийн хугацаанд 22,4 хувиар, 1989-2000 оны хоорондох 11 жилийн хугацаанд 19,0 хувиар өсч байсан бол 2000-2010 оны хоорондох 11 жилийн хугацаанд 13,1 хувиар буурсан байна. Эндээс харахад 2000 хүртэл аймгийн хүн ам тогтвортой өсч байснаа 2000 оноос хойш өсөлт нь саарч буурах хандлагатай болсон байна.

❖ Хүн амын ердийн цэвэр өсөлт

Доорхи хүснэгтээс харахад аймгийн хэмжээнд хүн амын цэвэр өсөлт 2013 онд төрөлт өмнөх оноос 10,11 хувиар өсч, нас баралт 4,97 хувиар буурч, хүн амын ердийн цэвэр өсөлт 16,42 хувиар өссөн байна. 1999 оноос хойшхи 15 жилийн хугацаанд хамгийн их төрөлт бүртгэгдсэн нь 2013 онд 1426 хүүхэд төрсөн байна. Сүүлийн жилүүдэд төр засгаас хэрэгжүүлж байгаа залуучууд, гэр бүлийг дэмжих зөв бодлогын дүнд хүн амын цэвэр өсөлт нэмэгдэж байна гэж үзэж болно.

Хүснэгт 3. Хүн амын цэвэр өсөлт, оноор

Он	Төрөлт	Нас баралт	Цэвэр өсөлт
1998	1246	368	878
1999	1176	350	826
2000	1233	293	940
2001	1285	387	898
2002	1158	382	776
2003	1068	357	711
2004	907	378	529
2005	918	343	575
2006	989	340	649
2007	1081	335	746
2008	1250	347	903
2009	1399	381	1018
2010	1264	415	849
2011	1336	385	951
2012	1295	382	913
2013	1426	363	1063

Зураг 2. Хүн амын төрөлт, нас баралт

❖ **Хүн амын нас хүйсийн бүтэц**

Сүүлийн 10 гаруй жил хүн ам нас хүйсийн бүтэц ихээхэн өөрчлөлт орж байгаа бөгөөд хүн ам залуужих хандлагатай байна.

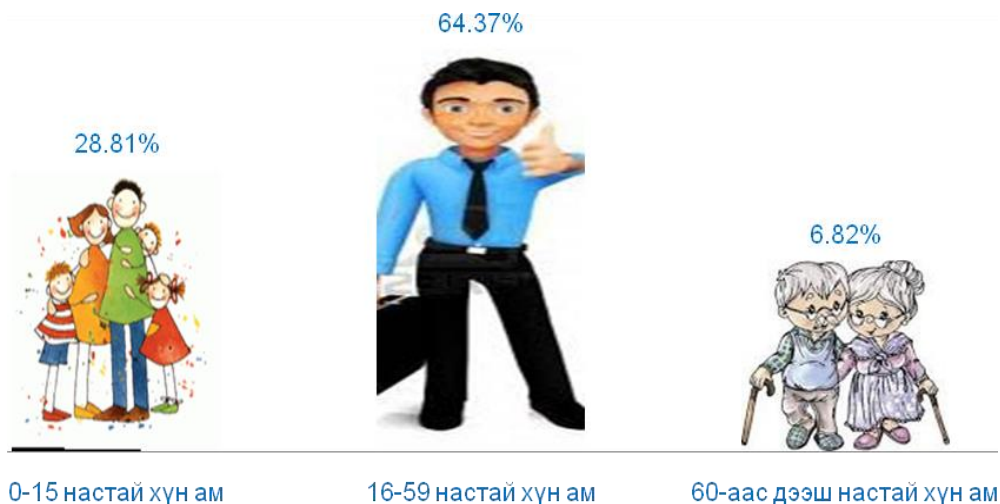
Хүн амын насны хүтэц нь хүн амын хөгжлийн асуудлыг харуулдаг гол үзүүлэлтийн нэг юм. Аймгийн хүн амын нас хүйсийн бүтцийг харуулбал нийт суурин хүн амын 49,57 хувь буюу 29196 эмэгтэй хүн байна. Насны бүлгээр нь харахад 0-15 насны хүүхэд 16966 буюу нийт хүн амын 28,81 хувийг, 16-59 хүн ам 38266 буюу 64,98 хувийг, 60-аас дээш насны хүн ам 3656 буюу 6,20 хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 4. Хүн амын тоо, насны бүлгээр, хүйсээр, 2013 он

Насны бүлэг	Хүн ам	Үүнээс		Хүйсийн харьцаа
		Эрэгтэй	Эмэгтэй	
Бүгд	58888	29692	29196	101.70
0-15	16966	8706	8260	105.40
16-59	38266	19339	18927	102.17
60+	3656	1647	2009	121.97

❖ **Хүйсийн харьцаа гэдэг нь 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн тоо юм.**

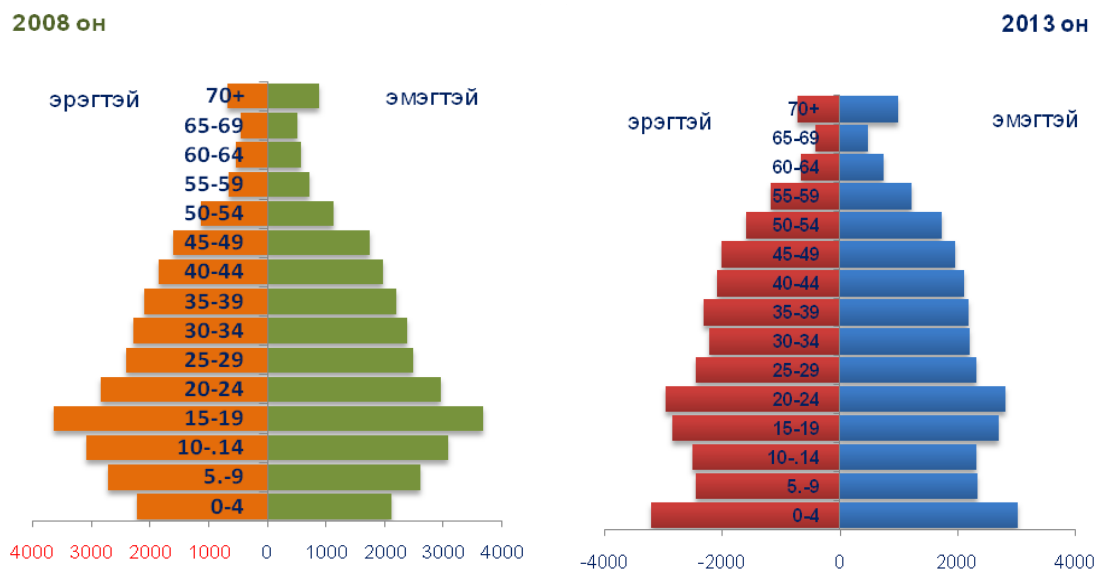
Зураг 3. Хүн амын тоо насны бүлгээр, хувиар, 2013 он

Хүйсийн харьцаа 60-аас дээш наснаас буурч байгаа нь эрэгтэйчүүдийн нас баралт эмэгтэйчүүдийхээс харьцангуй илүү байгаатай холбоотой юм.

Хүн амын нас хүйсийн бүтцийг харуулах өөр нэг гол үзүүлэлт бол хүн амын нас хүйсийн суварга юм.

Зураг 4. Хүн амын нас хүйсийн суварга

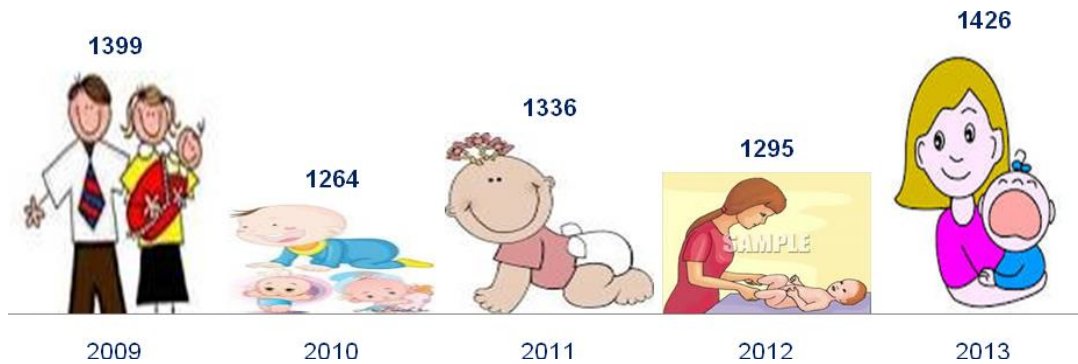
Хүн амын нас хүйсийн суваргаас харахад 2013 оны суваргын суурь өргөн байгаа нь сүүлийн жилүүдэд төрөлт нэмэгдсэнтэй холбоотой юм. Мөн 2008 онд 15-19 насанд өргөн байсан бол 2013 онд 20-24 насанд өргөн байгаа манай хүн ам залуужиж байгааг харуулж байгаа эерэг үзүүлэлт юм. Суваргаас харахад 25-аас дээш насанд суварга аажмаар нарийсаж байгаа нь насны бүлэг ахих тутам нас баралтын нөлөөгөөр тухайн насан дахь хүн амын тоо буурч байгаагаар тайлбарлаж болно.

III. ХҮН АМЫН ЕРДИЙН ХӨДӨЛГӨӨН

Хүн ам зүйн шинжлэх ухаанд “Төрөлт” хэмээх ойлголтыг авч үзэхдээ тухайн эмэгтэйн төрүүлсэн хүүхдийн тоогоор илэрхийлдэг. Төрөлтийг судлахдаа төрөх чадавхи, нөхөн үржихүй, төрөлтийн дарааллыг мэдэх шаардлагатай. Сүүлийн 5 жилийн дундажаар төрөлтийг тооцвол жилд дундажаар 1344 хүүхэд шинээр мэндэлж байна.

❖ Төрөлт

Зураг 5. Төрөлт 2009-2010 он

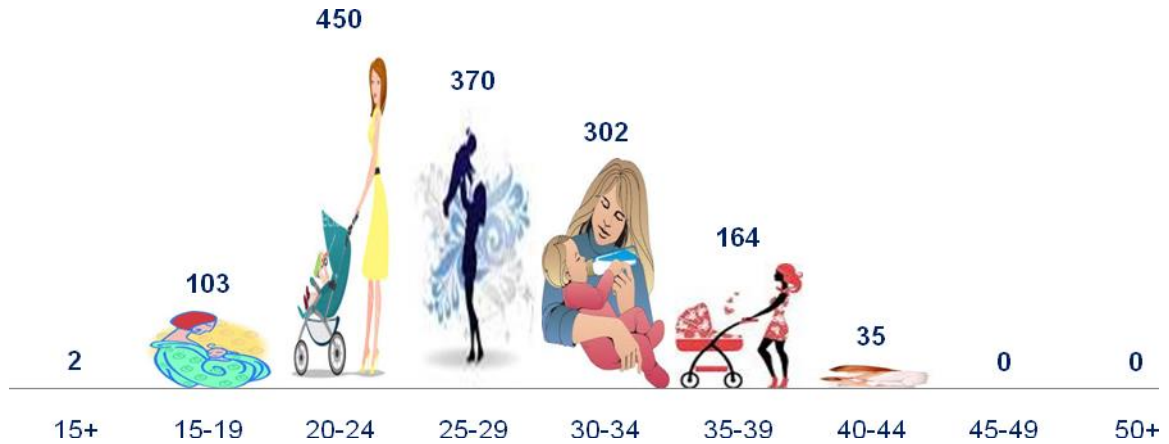

Хүснэгт 5. Төрөлтийн болон нөхөн үржихүйн коэффициент, оноор

Насны бүлэг	2009	2010	2011	2012	2013
15-19	3250	2894	2759	2959	2713
20-24	3141	2958	3005	3005	2817
25-29	2455	2364	2315	2315	2315
30-34	2300	2304	2178	2178	2214
35-39	2226	2227	2204	2204	2197
40-44	2049	2118	2121	2121	2114
45-49	1891	1874	1872	1872	1958
ТЕК	23.78	21.66	22.84	22.08	24.22
ТТК	80.8	75.5	81.2	77.8	87.3

**ТЕК- Төрөлтийн ерөнхий коэффициент

**ТТК- Төрөлтийн тусгай коэффициент

2013 онд аймгийн хэмжээнд 1426 эхээс 1426 хүүхэд төрсөн байна. Тайлант хугацаанд 0-1 насны хүүхдийн эндэгдэл 18 гарсан нь өмнөх оны мөн үетэй адил, 1-5 насны хүүхдийн эндэгдэл 3 гарсан нь өмнөх оны мөн үеэс 2 тохиолдлоор буюу 3 дахин өссөн үзүүлэлттэй байна. Эхийн эндэгдэл энэ онд гараагүй бөгөөд нийт нас баралт 363 гарсан нь өмнөх оны мөн үеэс 4.97 хувиар буурсан байна.

Хүснэгт 6. Төрөлт, нас баралтын үзүүлэлт, харьцуулсан оноор

Үзүүлэлтүүд	2012		2013	
	Бодит тоо	1000 хүн амд	Бодит тоо	1000 хүн амд
Нийт хүн ам	58651		58888	
Төрсөн эх	1295		1426	
Амьд төрсөн нярай	1295		1426	
Нийт нас баралт	382		363	
0-1 насны хүүхдийн эндэгдэл	18	0.31	18	0.31
1-5 насны хүүхдийн эндэгдэл	1	0.02	3	0.05
Эхийн эндэгдэл	0	0	0	0
Амьгүй төрөлт	4	0.07	5	0.08
Гэрийн төрөлт	3	0.05	6	0.10
Хяналтгүй төрөлт	0	0	0	0

**Мэдээллийн эх сурвалж- аймгийн Эрүүл мэндийн газар

Тайлант онд төрөлт өмнөх оны мөн үеэс 131-ээр нэмэгдсэн байна. 0-1 насны хүүхдийн эндэгдэл Булган суманд хамгийн их буюу 4 тохиолдол гарч 3.33 промилл байна. Гэрийн төрөлт өмнөх оны мөн үеэс 1 дахин өссөн байна.

Зураг 7. 0-1 насны хүүхдийн эндэгдэл, насны бүлгээр, өмнөх онтой харьцуулбал

❖ **Гэрлэлт, гэр бүл цуцлалт, хүүхэд үрчлэлт**

Аймгийн иргэний бүртгэлийн дүнгээр 2013 онд 269 хос гэрлэлтээ батлуулсан нь өмнөх оны мөн үеэс 65 хосоор буюу 21.38 хувиар 2009 оны мөн үеэс 40.86 хувиар буурсан байна. Мөн гэр бүл цуцлалт 51 бүртгэгдэж өмнөх оны мөн үеэс 34.21 хувиар, хүүхэд үрчлэлт өмнөх оны мөн үеэс 12.24 хувиар тус тус өссөн байна.

Хүснэгт 7. Гэрлэлт, гэр бүл цуцлалт, оноор

Он	Гэрлэлт	Цуцлалт	Он	Гэрлэлт	Цуцлалт
1994	841	10	2004	278	3
1995	403	4	2005	500	12
1996	382	6	2006	1281	11
1997	338	4	2007	985	21
1998	307	7	2008	604	27
1999	429	4	2009	624	36
2000	267	9	2010	226	82
2001	515	14	2011	292	63
2002	300	4	2012	306	38
2003	360	10	2013	51	55

Зураг 8. Гэрлэлт, цуцлалт, хүүхэд үрчлэлт, 2013 он

Он	Гэрлэлт	Цуцлалт	Он	Гэрлэлт	Цуцлалт
1994	841	10	2004	278	3
1995	403	4	2005	500	12
1996	382	6	2006	1281	11
1997	338	4	2007	985	21
1998	307	7	2008	604	27
1999	429	4	2009	624	36
2000	267	9	2010	226	82
2001	515	14	2011	292	63
2002	300	4	2012	306	38
2003	360	10	2013	269	51

Зураг 9. Гэрлэлт, цуцлалт, хүүхэд үрчлэлт, 2013 он

❖ Өрхийн тоо, сууцны төрөл, нэг өрхөд ногдох хүний тоо

Аймгийн хэмжээнд 2012 оны байдлаар 17549 өрх тоологдсон байна. Нийт өрхийн 9751 буюу 55.56 хувь нь гэрт амьдарч байна. Аймгийн хувьд гэр хороолол ихтэй байна. Монгол уламжлалаар гэрт ихэвчлэн нийлмэл өрхүүд амьдардаг.

Зураг 9. Өрхийн тоо, сууцны төрлөөр, 2013 он

Хүснэгт 8. Өрхийн тоо, сууцны төрлөөр, 2013 он

Сууцны төрөл		Өрхийн тоо
Гэрт амьдардаг өрхийн тоо		9751
Байшинд суудаг өрхийн тоо-бүгд		7738
Үүнээс	Орон сууцны байшинд	424
	Бие даасан тохилог сууц	12
	Сууцны тусдаа байшин	6968
	Нийтийн байр	334
Бусад сууцны тоо		60

Хүснэгт 9. Өрхийн тоо, сумаар, оноор

Сум	2009	2010	2011	2012	2013	$\frac{2013}{2012}$ %
Бүгд	16742	16786	17054	17160	17549	102.3
Булган	3296	3299	3356	3338	3434	102.9
Баян-Агт	830	839	843	858	880	102.6
Баяннуур	414	454	466	490	495	101.0
Бугат	613	550	602	620	691	111.5
Бүрэгхангай	698	729	765	782	815	104.2
Гурванбулаг	876	891	897	897	950	105.9
Дашинчилэн	755	777	798	788	810	102.8
Могод	810	803	805	800	794	99.3
Орхон	976	970	953	958	1031	107.6
Рашаант	922	942	940	947	950	100.3
Сайхан	1096	1091	1086	1069	1058	99.0
Сэлэнгэ	901	915	951	975	992	101.7
Тэшиг	954	919	921	941	901	95.7
Хангал	1340	1314	1336	1349	1375	101.9
Хишиг-Өндөр	1018	1021	1019	1018	1018	100.0
Хутаг-Өндөр	1243	1272	1316	1330	1355	101.9

2013 оны жилийн эцсийн байдлаар нийт өрхийн тоо өмнөх оны мөн үеэс 2,3 хувиар өссөн байна. аймгийн хэмжээнд орон сууцны хүрэлцээ бага учраас нийт өрхийн дийлэнх нь гэр хороололд болон сууцны байшинд амьдарч байна. 1 өрхөд ногдох хүний тоо 3,4 байна.

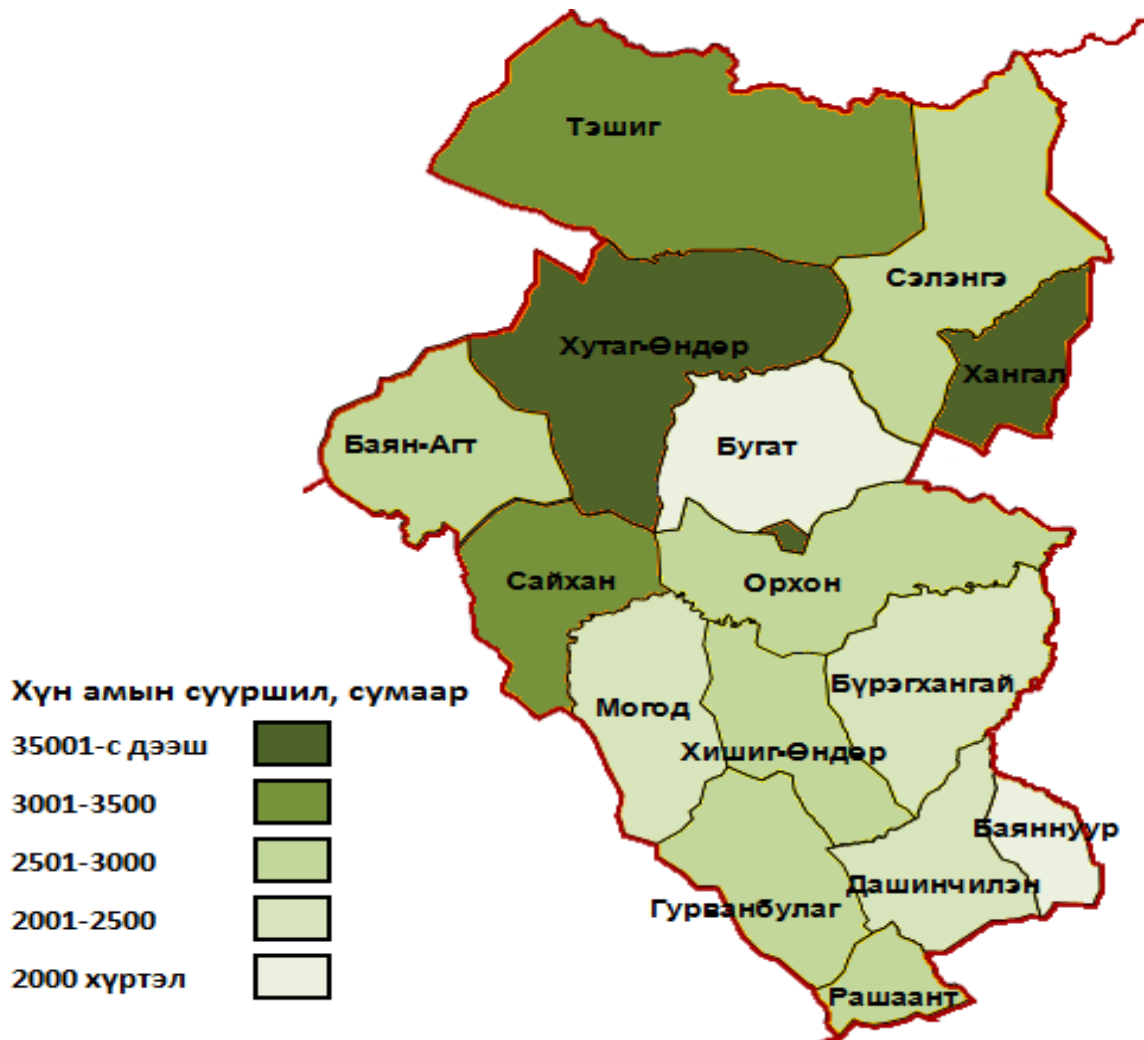
❖ Хүн амын тархан суурьшилт, нягтралт

3 □□□□□ □□□□□□ 48.5 □□□□□ □2 □□□□□□□□□□□□ □□□□□ □□□□□□ □□□□ 1 □□ □□□□□□ □□□□□□ 1.21 □А □□□□□□ □□□□□ Энэ нь хүн амын нягтрал харьцангуй бага байгааг харуулж байна. Хүн амын нягтрал хамгийн их сум Хангал сум 1км2 45.27 хүн ногдож байна.

Хүснэгт 10. Газар нутгийн хэмжээ, сумаар, 2013 он

	Хүн амын		Нутаг дэвсгэр		1 км2 ногдох хүн
	Тоо	Эзлэх хувь	Км2	Эзлэх хувь	
Бүгд	58888	100.0	48531	100.0	1.21
Булган	12010	20.39	3079	6.34	3.90
Баян-Агт	3076	5.22	3004	6.19	1.02
Баяннуур	1749	2.97	3498	7.21	0.50
Бугат	2011	3.41	2686	5.53	0.75
Бүрэгхангай	2549	4.33	2319	4.78	1.10
Гурванбулаг	3243	5.51	2620	5.40	1.24
Дашинчилэн	2666	4.53	4215	8.69	0.63
Могод	2655	4.51	2773	5.71	0.96
Орхон	3093	5.25	4829	9.95	0.64
Рашаант	3168	5.38	7720	15.91	0.41
Сайхан	3602	6.12	1656	3.41	2.18
Сэлэнгэ	3361	5.71	2455	5.06	1.37
Тэшиг	3415	5.80	5605	11.55	0.61
Хангал	4527	7.69	100	0.21	45.27
Хишиг-Өндөр	3132	5.32	960	1.98	3.26
Хутаг-Өндөр	4631	7.86	1012	2.09	4.58

Зураг 10. Газар нутгийн хэмжээ, хүн амын суурьшил, сумаар, 2010

**Хүн ам орон сууцны тооллогын дүн*

❖ Хүн амын шилжилт хөдөлгөөн

2013 оны байдлаар бүртгүүлсэн шилжин ирэгсдийн тоо 2031 байгаа нь өнгөрсөн оны мөн үеэс 2,9 дахин нэмэгдсэн байна. Бүртгүүлсэн шилжин ирэгсдийн 58,39 хувь нь аймаг хоорондын шилжин ирэгсэд байна. Мөн тайлант хугацаанд бүртгүүлсэн шилжин явагсад 2718 байгаа нь өнгөрсөн оны мөн үеэс 2,0 дахин өссөн байна. Нийт бүртгүүлсэн шилжин явагсадын 68,65 хувь нь аймаг, хоорондын шилжин шилжин явагсад байна. Нийт шилжин явагсадын 1056 буюу 55,92 хувь нь эмэгтэйчүүд байна.

Хүснэгт 11. Шилжилт хөдөлгөөний цэвэр коэффициент, 2013 он

Сумын нэр	Шилжин ирсэн хүн ам	Шилжин явсан хүн ам	Шилжилт хөдөлгөөний цэвэр коэфф
Бүгд	2031	2718	-11.7
Булган	463	734	-22.1
Баян-Агт	92	122	-9.8
Баяннуур	87	80	4.0
Бугат	208	108	51.8
Бүрэгхангай	110	131	-8.3
Гурванбулаг	86	122	-11.3
Дашинчилэн	97	91	2.3
Могод	47	109	-23.3
Орхон	138	69	23.5
Рашаант	112	162	-15.8
Сайхан	49	107	-16.0
Сэлэнгэ	96	170	-22.0
Тэшиг	74	138	-18.7
Хангал	160	276	-25.6
Хишиг-Өндөр	75	145	-22.5
Хутаг-Өндөр	137	154	-3.7

Зураг 11. Шилжилт хөдөлгөөний урсгал, 2013 он

IV. ӨРХ ХҮН АМ НИЙГМИЙН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТ

Өрхийн хэлбэрээр буюу өрхөд тоологдсон хүн ам, өрхийн тэргүүлэгчтэй ямар хамааралтайгаар нь өрхийг ангилан харуулах нь нийгэм, хүн ам зүй, эдийн засгийн судалгаанд болон бодлого боловсруулагчид нилээд сонирхолтой болдог.

Өрхийн дөрвөн хэлбэр байдаг. Үүнд:

- ✓ Ганц бие өрх
- ✓ Ам бүлээрээ байгаа өрх
- ✓ Нийлмэл өрх
- ✓ Холимог өрх

Манай орны хувьд нийлмэл ам бүлтэй өөрөөр хэлбэл эцэг эх, ах, дүүс, садан төрлөөрөө сууж байгаа өрх олон байдаг. Энэ нь өрхийн бүлийн бүтцийн түгээмэл хэлбэр бөгөөд үр хүүхэд, хамаатан садантайгаа хамт амьдрах нь манай уламжлалт заншилтай холбоотой гэж үзэж болно.

Хүснэгт 12. Өрхийн тоо, өрхөд тоологдсон хүний тоо, өрхийн хэлбэрээр, 2013 он

Ам бүлийн тоо	Өрх-Бүгд	Үүнээс: өрхийн хэлбэрээр			
		Ганц бие	Ам бүлээрээ	Нийлмэл ам бүл	Холимог ам бүл
Бүгд	15807	1992	10991	2544	280
1	1992	1992	0	0	0
2	3081	0	2614	425	42
3	3845	0	3214	568	63
4	3866	0	3206	596	64
5	2055	0	1490	513	52
6	717	0	372	307	38
7	167	0	71	84	12
8	60	0	18	34	8
9	15	0	5	9	1
10	5	0	1	4	0
11	1	0	0	1	0
12	1	0	0	1	0
13	1	0	0	1	0
14	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0
16+	1	0	0	1	0

2010 оны "Хүн ам орон сууцны тооллогын дүнгээс"

Хүснэгт 13. Өрхийн тоо, ам бүлийн тоо, өрхийн тэргүүлэгчийн хүйсээр, 2013 он

Үзүүлэлт		Бүгд	Өрхийн тэргүүлэгчийн хүйс	
			Эрэгтэй	Эмэгтэй
Бүгд		17549	14392	3157
Ам бүлийн тоо	1 ам бүлтэй	2817	1740	1077
	2 ам бүлтэй	2871	2007	864
	3 ам бүлтэй	3554	2928	626
	4 ам бүлтэй	4136	3774	362
	5 ам бүлтэй	2680	2547	133
	6 ам бүлтэй	1038	985	53
	7 ам бүлтэй	306	283	23
	8 ам бүлтэй	103	92	11
	9 ам бүлтэй	34	27	7
	10 түүнээс дээш ам бүлтэй	10	9	1

Хүснэгт 14. Өрхийн тоо, ам бүлийн тоогоор, сумаар, 2013 он

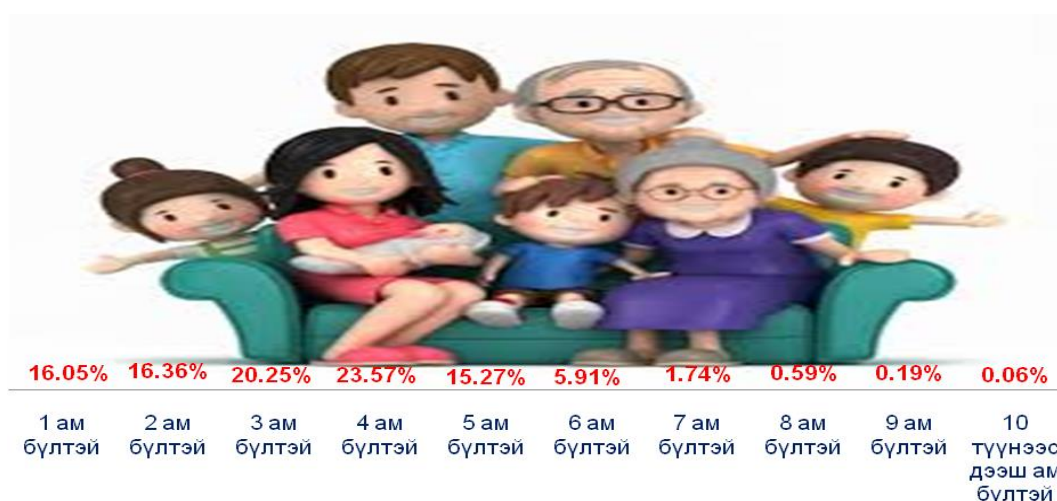
Сóйын нэр	Өрх-Бүгд	Ам бүлийн тоогоор									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+
Бүгд	17549	2817	2871	3554	4136	2680	1038	306	103	34	10
Булган	3434	455	560	713	871	470	203	100	38	19	5
Баян-Агт	880	125	135	173	200	155	67	19	4	2	0
Баяннуур	495	65	66	114	114	86	34	11	4	1	0
Бугат	691	168	155	126	126	75	31	6	4	0	0
Бүрэгхангай	815	190	118	162	163	132	40	10	0	0	0
Гурванбулаг	950	146	142	201	213	163	60	19	5	1	0
Дашинчилэн	810	141	145	138	183	145	45	11	1	1	0
Могод	794	132	130	156	170	139	54	10	3	0	0
Орхон	1031	236	194	202	228	114	37	14	6	0	0
Рашаант	950	192	120	193	191	169	63	14	3	2	3

Сайхан	1058	157	167	198	262	191	68	14	1	0	0
Сэлэнгэ	992	165	139	209	235	159	62	16	6	1	0
Тэшиг	901	53	129	191	274	151	70	20	9	3	1
Хангал	1375	210	241	307	329	189	68	16	12	3	0
Хишиг-Өндөр	1018	200	203	208	221	123	50	9	2	1	1
Хутаг-Өндөр	1355	182	227	263	356	219	86	17	5	0	0

2013 оны жилийн эцсийн хүн амын тоогоор 17549 өрх бүртгэгдсэний 14392 буюу 82,01 хувь нь эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх байна. 3157 буюу 17,99 хувь нь эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх байна.

Нийт өрхийн 52,66 хувь нь 1-3 ам бүлтэй, 23,56 хувь нь 4 ам бүлтэй, 15,27 хувь нь 5 ам бүлтэй, 8,50 хувь нь 6-аас дээш ам бүлтэй өрх амьдарч байна.

Зураг 12. Өрхийн ам бүлийн тоо, хувиар

❖ Өнчин хүүхэд

Аймгийн хэмжээнд 2013 оны жилийн эцсийн байдлаар 0-18 насны 20343 хүүхэд байгаагийн 10452 буюу 51,38 хувь нь эрэгтэй, 9891 буюу 45,62 хувь нь эмэгтэй хүүхэд байна. Үүнээс хагас, бүтэн өнчин хүүхдийн тоо 754 буюу 3,70 хувийг эзэлж байна.

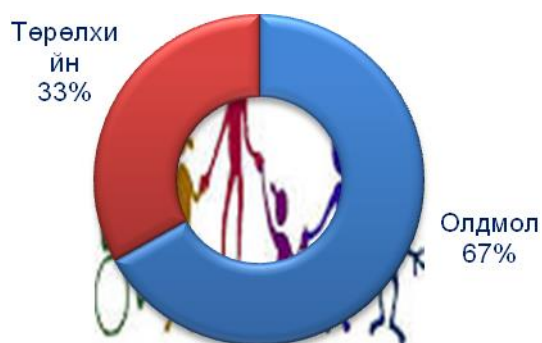
❖ Өрх толгойлсон эцэг, эхийн тоо

2013 оны байдлаар гэр бүлгүй өрх толгойлсон хүний тоо 2714 байгаа нь нийт өрхийн 15,48 хувийг эзэлж байна. Үүнээс 3 хүртэлх ам бүлтэй өрх толгойлсон хүн 1771 буюу 65,25 хувийг, 3-5 ам бүлтэй өрх толгойлсон хүн 753 буюу 27,74 хувийг, 6 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрх толгойлсон хүний тоо 190 буюу 7,01 хувийг эзэлж байна.

❖ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо

Аймгийн хэмжээнд 2013 оны байдлаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо 2209 болсон нь нийт хүн амын 3,75 хувийг эзэлж байна. Нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний 731 буюу 33,09 хувь нь төрөлхийн хөгжлийн бэрхшээлтэй байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо өмнөх оны мөн үеэс 217 хүнээр буюу 8,94 хувиар буурсан байна. 2013 оны байдлаар олдмол хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний 1478 байгаагийн 83,49 хувь нь буюу 1234 ердийн өвчнөөр, 29 буюу 1,96 хувь нь мэргэжлээс шалтгаалах өвчнөөр, 20 буюу 1,35 хувь нь зам тээвэр болон ахуйн ослоор 195 буюу 13,20 хувь нь үйлдвэрлэлийн ослоор хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон байна.

Зураг 13 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд шалтгаанаар, 2013 он

Хүснэгт 15. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо, нас хүйсээр, шалтгаанаар

Сумын нэр	Бүгд	Үүнээс эмэгтэй	Үүнээс: шалтгаанаар					
			Төрөлхийн	Олдмол				
				Өвчнөөр		Осол гэмтлээр		
				Ердийн өвчин	МШӨ	Зам тээврийн осол	Ахуйн осол	Үйлдвэрлэлийн осол
Бүгд	2209	861	731	1234	29	8	12	195
Булган	410	144	146	235	0	0	0	29
Баян-Агт	243	103	105	122	0	2	1	13
Баяннуур	29	9	4	25	0	0	0	0
Бугат	61	4	37	21	0	1	2	0
Бүрэгхангай	99	46	40	41	0	0	0	18
Гурванбулаг	96	36	32	54	1	1	0	8
Дашинчилэн	99	39	50	41	1	0	0	7

Могод	84	36	27	45	0	0	0	12
Орхон	98	36	18	41	13	0	6	20
Рашаант	80	41	28	52	0	0	0	0
Сайхан	168	74	41	107	11	0	0	9
Сэлэнгэ	87	8	21	54	0	1	0	11
Тэшиг	135	66	38	82	3	0	0	12
Хангал	126	50	19	92	0	0	3	12
Хишиг-Өндөр	114	47	28	73	0	0	0	13
Хутаг-Өндөр	280	122	97	149	0	3	0	31

Хү снэгт 1. Суурин хүн амын тоо, багаар, оноор

Сумын нэр	Багийн нэр	2009	2010	2011	2012	2013
Булган	1-□□□□, ЛЦ□□□□□□	1965	1913	1915	1909	1842
	2-□□□□, Н□□□□□□□□	1997	1918	1906	1918	1859
	3-□□□□, Л□□□□□□□	2307	2357	2332	2322	2109
	4-□□□□, □□□□□□□□	1564	1643	1668	1702	1699
	5-□□□□, □□□□□□□□	2198	2280	2313	2291	2088
	6-□□□□, з□□□□□	2365	2297	2316	2377	2413
□□□□□□□□		12396	12408	12450	12519	12010
Баян-Агт	1-□□□□, □□□□□□	539	538	268	566	582
	2-□□□□, з□□□□□□□	542	545	754	549	543
	3-□□□□, з□□□□□□□□	552	546	549	572	586
	4-□□□□, □□□□□□□□	372	349	544	364	381
	5-□□□□, Н□□□□□	260	274	554	262	258
	6-□□□□, НА□□□□	783	751	366	737	726
□□□□□□□□		3048	3003	3035	3050	3076
Баяннуур	1-□□□□, □□□□□□	669	698	965	686	687
	2-□□□□, □□□□□□	857	961	726	1038	1062
□□□□□□□□		1526	1659	1691	1724	1749

Бугат	1-□□□□, з □□□□□□□□	659	636	620	653	716
	2-□□□□, Н□□□□□□□□□□	490	511	469	462	540
	3-□□□□, /□□□□ □□□□□□□□	741	734	730	733	755
□□□□□□□□ □		1890	1881	1819	1848	2011
Бүрэгхангай	1-□□□□, з □□□□□□	333	474	482	456	466
	2-□□□□, □□□□	435	338	386	410	415
	3-□□□□, □□□□□□	771	841	846	843	820
	4-□□□□, □□□□□□	867	833	833	831	848
□□□□□□□□ □		2406	2486	2547	2540	2549
Гурванбулаг	1-□□□□, с□□□□□	481	455	454	437	445
	2-□□□□, л□□□□□□	517	457	481	497	522
	3-□□□□, л□□□□	497	535	558	534	547
	4-□□□□, з □□□□	448	501	463	471	491
	5-□□□□, Н□□□□□	617	559	556	553	597
	6-□□□□, Н□□□□□	559	626	616	631	641
□□□□□□□□ □		3119	3133	3128	3123	3243
Дашинчилэн	1-□□□□, Н□□□□□□	714	462	479	546	577
	2-□□□□, и□□□	382	689	735	791	820
	3-□□□□, □□□□□□□□	500	365	344	366	371
	4-□□□□, с□□□	978	846	849	847	898
□□□□□□□□ □		2574	2362	2407	2550	2666

Хүснэгт 1-ийн үргэжлэл

Сумын нэр	Багийн нэр	2009	2010	2011	2012	2013
Могод	1-□□□□, □ □□□□□□□□□	486	465	490	481	485
	2-□□□□, з □□□□□□□□□□	529	553	545	533	535
	3-□□□□, з □□□□□□□□	522	508	509	529	536
	4-□□□□, з □□□□-о□□	620	596	575	556	557
	5-□□□□, □□□□	581	561	573	578	542
□□□□□□□□ □		2738	2683	2692	2677	2655
Орхон	1-□□□□, л□□□□□□□□	372	579	576	604	637

	2-□□□□, Н□□□□□	390	366	361	364	485
	3-□□□□, з А□□	604	652	623	628	645
	4-□□□□, н □□□□□	661	368	369	327	378
	5-□□□□, □□□□□□□□	985	959	901	867	948
	□□□□□□□□	3012	2924	2830	2790	3093
Рашаант	1-□□□□, Н□□□□□□□	1459	1486	1527	860	854
	2-□□□□, Н□□□□□□□	992	1026	610	1016	1038
	3-□□□□, о□□□□□□□	680	661	1031	601	608
	4-□□□□, л□□□□□□□□□□	0	0		687	668
	□□□□□□□□	3131	3173	3168	3164	3168
Сайхан	1-□□□□, н □□□□□□	494	492	497	502	511
	2-□□□□, о□□□□□	791	816	810	808	813
	3-□□□□, Н□□□□□	565	537	485	491	481
	4-□□□□, о□□□□□□	613	670	633	624	631
	5-□□□□, НА□□□□□	788	749	758	743	720
	6-□□□□, □□□□□□□-л □□□	496	462	465	460	446
	□□□□□□□□	3747	3726	3648	3628	3602
Сэлэнгэ	1-□□□□, с□□□□□□□	784	764	751	762	769
	2-□□□□, с□□□□□□□□	577	574	608	585	581
	3-□□□□, □□□□□□□	411	443	467	483	507
	4-□□□□, □□□□□□□□□	404	412	393	410	396
	5-□□□□, й □□□□□	1095	1114	1121	1123	1108
	□□□□□□□□	3271	3307	3340	3363	3361
Тэшиг	1-□□□□, Н□□□□□	632	611	614	610	623
	2-□□□□, Н□□□□□	830	786	805	812	815
	3-□□□□, □□□□□	606	595	584	562	578
	4-□□□□, □□□□□	408	381	376	368	375
	5-□□□□, □ □□□□□□□□	1038	1030	1052	1072	1024
	□□□□□□□□	3514	3403	3431	3424	3415
Хангал	1-□□□□, □□□□□	497	480	464	489	505
	2-□□□□, Н□□□□□	456	397	440	465	465

	3-□□□□, □□□□□□□□	449	437	428	419	429
	4-□□□□, НШ□□□□□□	3298	3208	3192	3145	3128
	□□□□□□□□	4700	4522	4524	4518	4527
Сумын нэр	Багийн нэр	2009	2010	2011	2012	2013
Хишиг-Өндөр	1-□□□□, з□□□□□	493	471	472	475	486
	2-□□□□, НА□□□□□	464	377	376	381	402
	3-□□□□, с□□□□	598	480	481	469	475
	4-□□□□, □□□□□□□□	341	554	566	552	561
	5-□□□□, н□□□□□	1275	1255	1249	1227	1208
	□□□□□□□□	3171	3137	3144	3104	3132
Хутаг-Өндөр	1-□□□□, □□□□□□□□	694	2051	2077	2048	2009
	2-□□□□, Н□□□□□	962	627	637	658	691
	3-□□□□, о□□□□	656	617	886	878	860
	4-□□□□, с□□□□	1950	891	653	656	667
	5-□□□□, Н□□□□□	329	376	376	389	404
	□□□□□□□□	4591	4562	4629	4629	4631
	НИЙТ □Ук	58834	58369	58483	58651	58888

ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Бүлэг 2

Монгол Улсын хэмжээнд 2013 оны байдлаар 15, түүнээс дээш насны хүн амын тоо 1937.1 мянган хүн байгаагийн 52.5 хувь нь эмэгтэйчүүд, 47.5 хувь нь эрэгтэйчүүд эзэлж байна.

Улсын хэмжээнд эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын тоо 2013 онд 1198.3 мянга болж 2012 оныхоос 4.1 хувь, 2011 оныхоос 6.5 хувь, 2010 оныхоос 4.4 хувь, 2005 оныхоос 19.7 хувь, 2000 оныхоос 41.4 хувь, 1995 оныхоос 47.4 хувиар өссөн байна.

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын тоо 2013 онд 1198.3 мянга байгаагаас эдийн засгийн идэвхтэй эмэгтэйчүүд 571.7 мянга болж 2012 оныхоос 21.2 мянга буюу 3.9 хувь, эдийн засгийн идэвхтэй эрэгтэйчүүд 626.6 мянга болж 2012 оныхоос 26.0 мянга буюу 4.3 хувиар өсчээ.

Ажиллах хүчний зарим үзүүлэлтүүд, 1995-2013 он

Хүснэгт 2.1

Оноор	Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам, мян.хүн		Ажиллагчдын тоо, мян.хүн		Бүртгэлтэй ажилгүйдчүүдийн тоо	
	Улсын дүн	Булган аймаг	Улсын дүн	Булган аймаг	Улсын дүн	Булган аймаг
1995	812.7	25.8	767.6	24.3	45107	1585
2000	847.6	24.0	809.0	22.7	38570	1237
2005	1001.2	23.9	968.3	22.3	32928	1547
2010	1147.1	30.7	1033.7	26.1	38250	1616
2011	1124.7	28.7	1037.7	24.9	57171	597
2012	1151.1	29.6	1056.4	26.9	35776	211
2013	1198.3	28.9	1103.6	27.5	42772	849

Булган аймгийн эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын тоо 2013 онд 28.9 мянга болж 2012 оныхоос 2.4 хувь, 2010 оныхоос 5.9 хувиар буурч, харин 2011 оныхоос 0.7 хувь, 2005 оныхоос 20.9 хувь, 2000 оныхоос 20.4 хувь, 1995 оныхоос 12.0 хувиар өссөн байна.

Улсын хэмжээнд нийт ажиллагчдын тоо 2013 онд 1103.6 мянга болж 2012 оныхоос 4.5 хувь, 2011 оныхоос 6.4 хувь, 2010 оныхоос 6.7 хувиар, 2005 оныхоос 14.0 хувь, 2000 оныхоос 36.4 хувь, 1995 оныхоос 43.8 хувиар өссөн байна.

Булган аймагт нийт ажиллагчдын тоо 2013 онд 27.5 мянга болж, 2012 оныхоос 2.2 хувь, 2011 оныхоос 10.4 хувь, 2010 оныхоос 5.4 хувиар, 2005 оныхоос 23.3 хувь, 2000 оныхоос 21.1 хувь, 1995 оныхоос 13.2 хувиар тус тус өссөн байна.

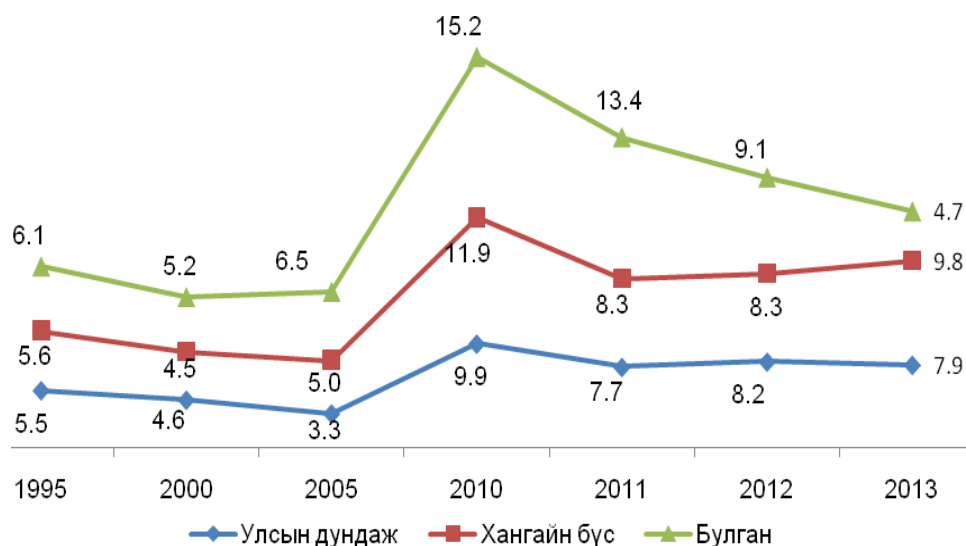
Улсын хэмжээнд нийт бүртгэлтэй ажилгүйчүүдийн тоо 2013 онд 42.8 мянга болж 2012 оныхоос 19.6 хувь, 2010 оныхоос 11.8 хувь, 2000 оныхоос 10.9 хувиар тус тус өсч харин 2011 оныхоос 25.2 хувиар, 1995 оныхоос 5.2 хувиар буурчээ. Нийт бүртгэлтэй ажилгүй иргэдийн 23.5 мянга буюу 54.9 хувь нь эмэгтэйчүүд, 19.3 мянга буюу 45.1 хувь нь эрэгтэйчүүд байна.

Булган аймгийн нийт бүртгэлтэй ажилгүй иргэдийн тоо 2013 онд 0.8 мянга болж 2012 оныхоос 3 дахин, 2011 оныхоос 42.2 хувиар өсч, харин 2010 оныхоос 47.5 хувь, 2005 оныхоос 45.1 хувь, 2000 оныхоос 31.4 хувь, 1995 оныхоос 46.4 хувиар тус тус буурсан байна.

Улсын хэмжээнд ажилгүйдлийн түвшин 2013 онд 7.9 хувь болж, 2012 оныхоос 0.3 пунктээр, 2010 оныхоос 2.0 пунктээр буурч, харин 2011 оныхоос 0.2 пункт, 2005 оныхоос 4.6 пункт, 2000 оныхоос 3.3 пункт, 1995 оныхоос 2.4 пунктээр өсчээ.

Ажилгүйдлийн түвшин, 1995-2013 он

Зураг 2.1

Булган аймагт ажилгүйдлийн түвшин 2013 онд 4.7 хувь болж 2012 оныхоос 4.4 пункт, 2011 оныхоос 8.7 пунктээр, 2010 оныхоос 10.5 пункт, 2005 оныхоос 1.8 пункт, 2000 оныхоос 0.5 пункт, 1995 оныхоос 1.4 пунктээр тус тус буурсан байна.

НИЙГМИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ САЛБАРУУД

- ✓ БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, УРЛАГ
- ✓ ЭРҮҮЛ МЭНД

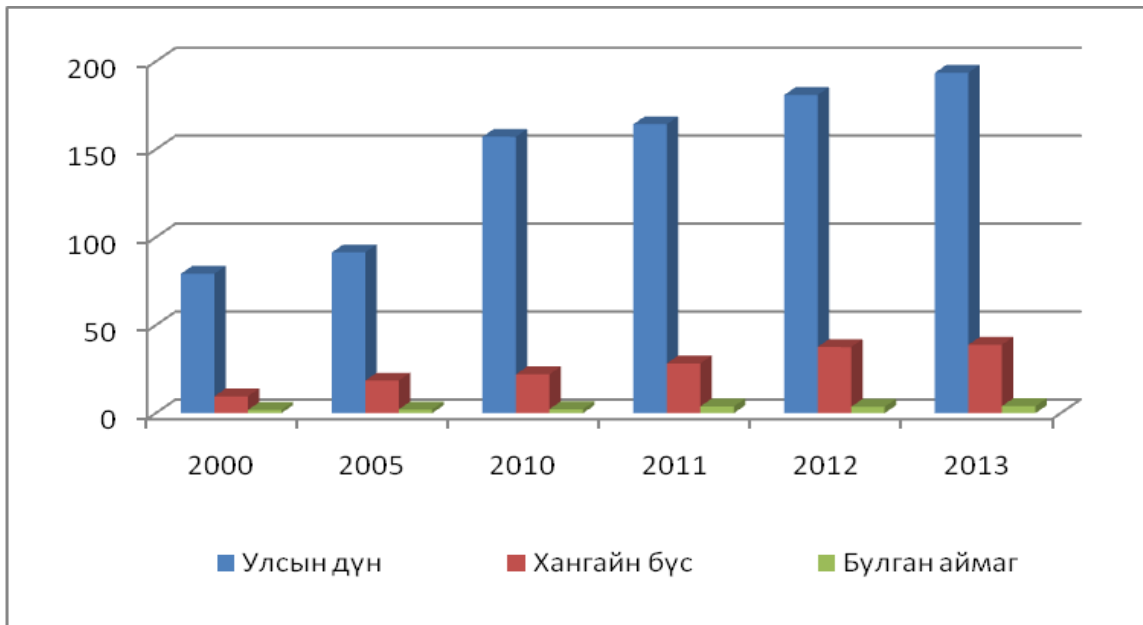
Бүлэг 3

3.1 БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, УРЛАГ

Улсын хэмжээнд 2013 оны хичээлийн жилд цэцэрлэгт 193.6 мянган хүүхэд хамрагдсан нь 2012/2013 оны хичээлийн жилээс 7.0 хувиар, 2011/2012 оны хичээлийн жилээс 17.8 хувиар, 2010/2011 оны хичээлийн жилээс 23.2 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Булган аймаг 2013 оны хичээлийн жилд цэцэрлэгт 4 мянган хүүхэд хамрагсан ба улсын цэцэрлэгт хамрагдсан хүүхдийн 2 хувь, хангайн бүсын цэцэрлэгт хамрагдсан хүүхдийн 10.3 хувийг эзэлж байна.

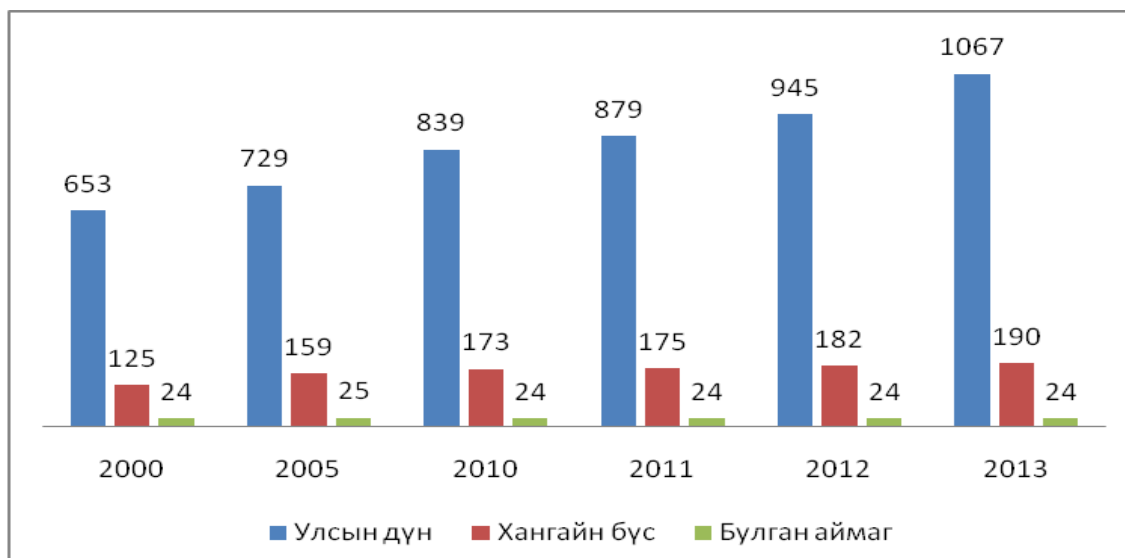
Зураг 3.1

Цэцэрлэгийн хүүхдийн тоо, 2000-2013 он

Булган аймагт 2013 оны хичээлийн жилд цэцэрлэгийн тоо 24 байгаа нь 2000 он, 2010-2012 оны хичээлийн жилийн тоо мөн үетэй харьцуулахад ижил байна. 2005 он цэцэрлэгийн тоо 25 болж мөн үетэй харьцуулахад 1-ээр өссөн байна. Улсын хэмжээнд 2013 оны хичээлийн жилд цэцэрлэгийн тоо 1067 байгаагийн 2.2 хувийг, Хангайн бүсийн нийт цэцэрлэгийн 12.6 хувийг Булган аймгийн цэцэрлэгийн тоо эзэлж байна.

Цэцэрлэгийн тоо, 2002-2013 он

Ерөнхий боловсролын сургуулийн тоо 2012/2013 оны хичээлийн жилд 823 болж, 2011/2012 оны хичээлийн жилийнхээс 3-аар, 2010/2011 оны хичээлийн жилийнхээс 25-аар, 2005/2006 оны хичээлийн жилийнхээс 190-ээр өсч, харин 2000/2001 оны хичээлийн жилийнхээс 34-өөр буурсан байна.

Хүснэгт 3.1

Бүх шатны боловсролын сургалтын байгууллагын тоо, 2000-2012 он

Сургалтын байгууллагын ангилал	Хичээлийн жилээр				
	2000/2001	2005/2006	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Ерөнхий боловсролын сургууль*	789	1013	848	826	823
Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төв	36	35	63	71	75
Их, дээд сургууль, коллеж	172	174	108	96	94
Монголд үйл ажиллагаа явуулж буй гадаадын сургууль	-	6	5	5	5

Тайлбар: * ЕБС-д орой, эчнээ ангитай ЕБС-ийг оруулсан.

Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төв 2012/2013 оны хичээлийн жилд 75 болж, 2011/2012 оны хичээлийн жилийнхээс 4-өөр, 2010/2011 оны хичээлийн жилийнхээс 12-оор, 2005/2006 оны хичээлийн жилийнхээс 40-өөр 2000/2001 оны хичээлийн жилийнхээс 39-өөр өссөн байна.

Их, дээд сургууль, коллеж 2012/2013 оны хичээлийн жилд 94 болж, 2011/2012 оны хичээлийн жилийнхээс 2-оор, 2010/2011 оны хичээлийн жилийнхээс

14-өөр, 2005/2006 оны хичээлийн жилийнхээс 80-аар, 2000/2001 оны хичээлийн жилийнхээс 78-аар буурсан байна.

Монголд үйл ажиллагаа явуулж буй гадаадын сургууль 2012/2013 оны хичээлийн жилд 5 болж, 2011/2012 болон 2010/2011 оны хичээлийн жилийнхтэй ижил түвшинд байна.

Хүснэгт 3.2

Бүх шатны боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчдын тоо, мян.хүн 2000-2012 он

Сургалтын байгууллагын ангилал	Хичээлийн жилээр				
	2000/2001	2005/2006	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Ерөнхий боловсролын сургуульд суралцагчид *	498.2	567.6	515.1	507.8	498.0
Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төвд суралцагчид	12.2	23.2	46.1	48.1	45.3
Их, дээд сургууль, коллежид суралцагчид**	84.9	138.1	170.1	172.8	175.5

Тайлбар: * ЕБС-д суралцагчдын тоонд орой, эчнээ ангид суралцагчдын

** Гадаадад суралцагчдын тоо ороогүй.

ЕБС-д 2012/2013 оны хичээлийн жилд нийт 498.0 мянган хүүхэд суралцаж байгаа нь 2011/2012 оны хичээлийн жилийнхээс 1.9 хувь, 2010/2011 оны хичээлийн жилийнхээс 3.3 хувь, 2005/2006 оны хичээлийн жилийнхээс 12.3 хувь, 2000/2001 оны хичээлийн жилийнхээс 0.04 хувиар буурсан байна.

Хүснэгт 3.3

Бүх шатны сургалтын байгууллагыг төгсөгчид, 2000-2012

Сургалтын байгууллагын ангилал	Хичээлийн жилээр					
	1999/2000	2004/2005	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Ерөнхий боловсролын сургуулийг төгсөгчид*	77.7	97.5	90.2	86.7	107	90.0
Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төвийг төгсөгчид	3.9	8.2	15.1	11.2	23.1	23.4
Их, дээд сургууль, коллежийг төгсөгчид**	11.2	22.4	34.2	35.8	37.7	37.2

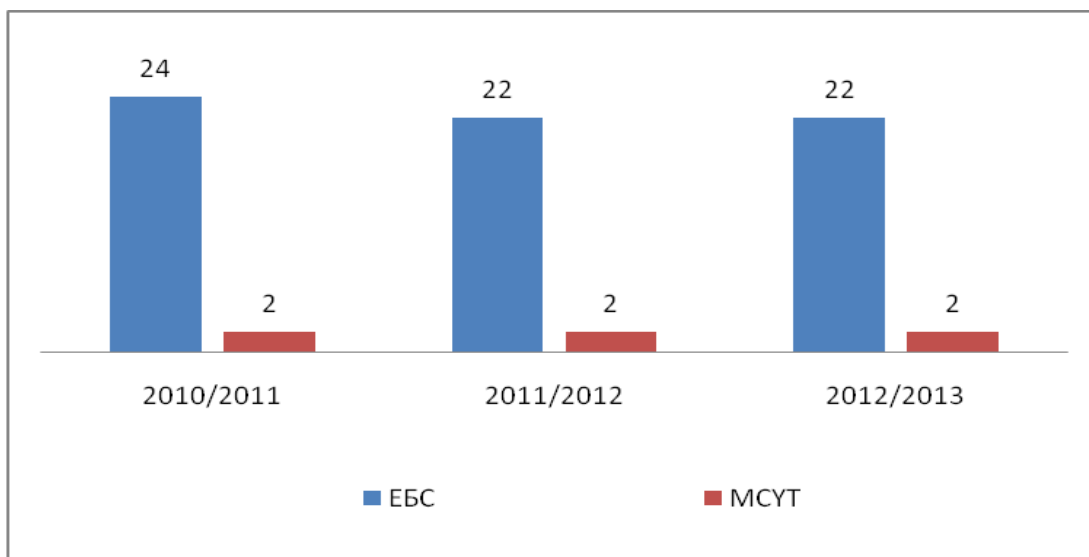
Тайлбар: * ЕБС-д суралцагчдын тоонд орой, эчнээ ангид суралцагчид

** Гадаадад суралцагчдын тоо ороогүй.

ЕБС-ийг 2011/2012 оны хичээлийн жилд нийт 107.0 мянган хүүхэд төгссөн нь 2010/2011 оны хичээлийн жилийнхээс 23.4 хувь, 2009/2010 оны хичээлийн жилийнхээс 18.6 хувь, 2004/2005 оны хичээлийн жилийнхээс 9.7 хувь, 1999/2000 оны хичээлийн жилийнхээс 37.7 хувиар өссөн байна.

Зураг 3.3

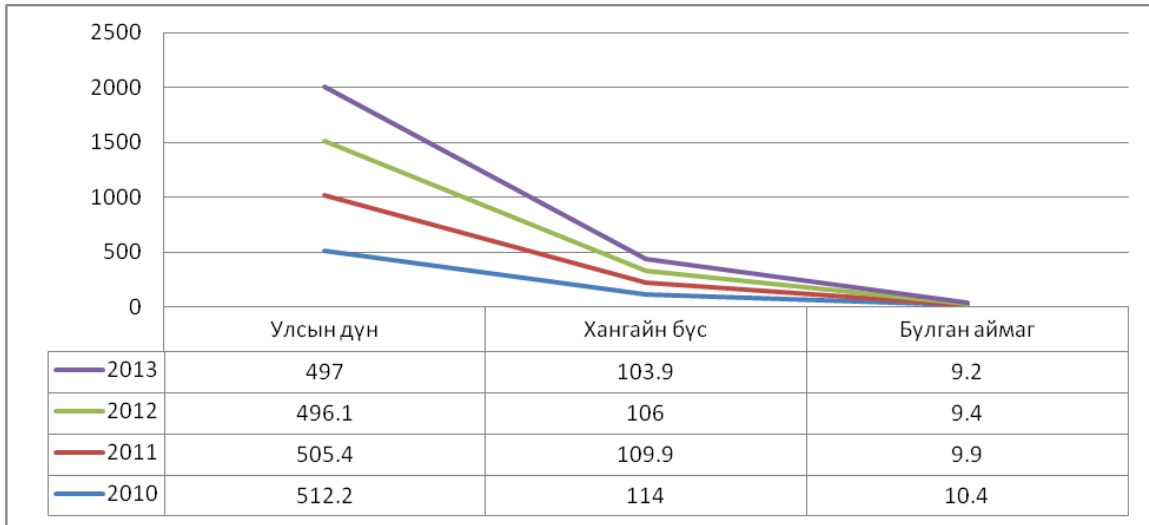
**Булган аймгийн бүх шатны боловсролын сургалтын
байгууллагын тоо, 2010-2012 он**

Булган аймагт 2012/2013 оны хичээлийн жилд ЕБС-ийн тоо 22 байна. 2010/2011 оны хичээлийн жилд 24 байгаа нь мөн үетэй харьцуулахад 8.3 хувиар буурсан байна.

Булган аймагт 2012/2013 оны хичээлийн жилд Мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төв 1, ЕБСургууль 22 ажиллаж байна.

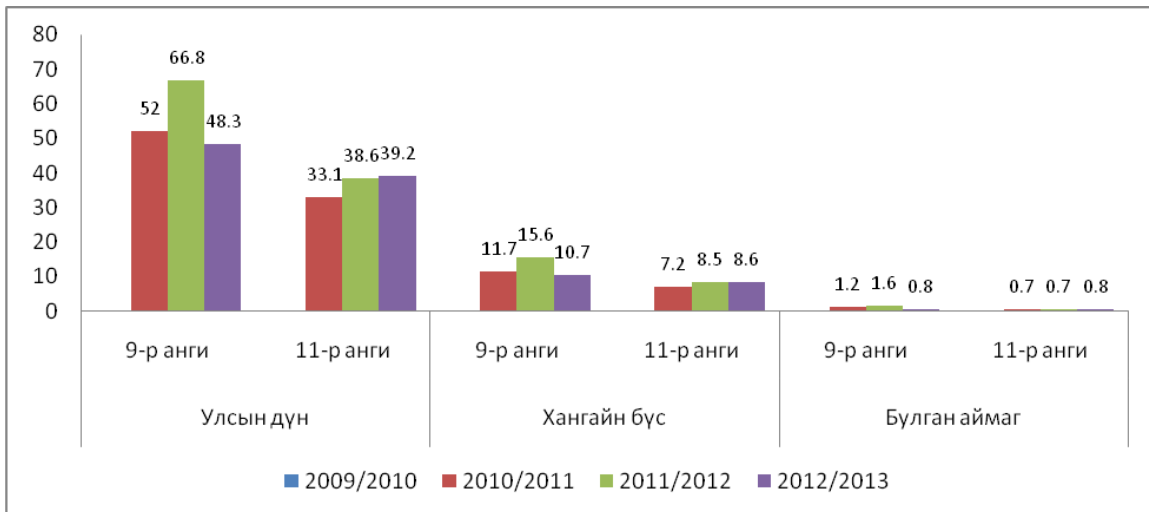
Булган аймгийн ерөнхий боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид, 2010-2013 он

Булган аймагт 2012/2013 оны хичээлийн жилд ЕБС-д суралцагчид нийт 9.2 мянга болж, 2011/2012 оны хичээлийн жилийнхээс 2.1 хувь, 2010/2011 оны хичээлийн жилийнхээс 7.6 хувиар буурсан байна.

Улсын дүнтэй харьцуулахад 2012/2013 оны хичээлийн жилд 497 мянган сурагч байгаагийн 1.8 хувийг, Хангайн бүсэд 103.9 мянган сурагч байгийн 8.8 хувийг Булган аймгийн дүн эзэлж байна.

Булган аймгийн ерөнхий боловсролын сургуулын байгууллагыг төгсөгчид, 2010-2012 он

Булган аймагт 2012/2013 оны хичээлийн жилд ЕБС-ийг 882 хүүхэд төгссөн нь 2011/2012 оныхоос 10.3 хувь, 2010/2011, оныхоос 19.5 хувиар тус тус өссөн байна.

Хүн амын, орон сууцны 2010 оны тооллогоор Булган аймгийн арав, түүнээс дээш насны хүн амын 2.4 хувь нь боловсролгүй байгаа нь улсын дунджаас 1 пунктээр доогуур, Архангай аймгийнхаас 1.7, Сүхбаатар аймгийнхаас 3.6 пунктээр дээгүүр байна.

СОЁЛ, УРЛАГ

Мэргэжлийн урлагийн байгууллагын үзэгчдийн тоо 2013 онд улсын хэмжээнд 1962.2 мянга, Хангайн бүсэд 330.8 байгаа ба Булган аймаг нийт үзэгчдийн 10.8 мянга байгаа бол, 2005-2012 оны мөн үеүдтэй харьцуулахад 2005 оны дүнгээс 5 дахин, 2010, 2011, 2012 оны мөн үеүд ижил түвшинтэй байгаа ба 1,7 дахин өссөн байна.

Хүснэгт 3.3

Соёл урлагийн зарим үзүүлэлтүүд, 2005-2013

	Мэргэжлийн урлагийн байгууллагын үзэгчдийн тоо, мян. хүн			Музейн үзэгчдийн тоо, мян. хүн			Сүм хийдийн тоо		
	Улсын дүн	Хангайн бүс	Булган аймаг	Улсын дүн	Хангайн бүс	Булган аймаг	Улсын дүн	Хангайн бүс	Булган аймаг
2005	993.2	151.4	7.2	343.8	57.5	1.8	240	59	5
2010	1936.6	263.0	40.1	416	72.9	5.2	234	38	1
2011	1974.9	218.5	40.2	517.4	95.8	5.2	327	56	7
2012	1476.8	233.1	32.9	598.6	113.3	5.2	338	55	6
2013	1962.2	330.8	10.8	920.6	123.5	9.0	322	55	6

Музейн үзэгчдийн тоо улсын хэмжээнд 920. 6 мянга, Хангайн бүсэд 123. 3 мянга, Булган аймагт 2013 онд 9.0 мянга байгаа бол, 2005-2012 оны мөн үеүдтэй харьцуулахад 2005 оны дүнгээс 5 дахин, 2010, 2011, 2012 оны мөн үеүд ижил түвшинтэй байгаа ба 1.7 дахин өссөн байна.

Сүм хийдийн тоо улсын хэмжээнд 2012 онд 338 болж, өмнөх оныхоос 3.4 хувь, 2010 оныхоос 44.4 хувь, 2005 оныхоос 40.8 хувь, 2000 оныхоос 2.8 дахин өссөн байна.

Булган аймагт сүм хийдийн тоо 2013 онд 6 болж, 2005 оноос 1-ээр, 2010 оноос 5-аар өссөн байгаа бол, 2011 онд 1-ээр буурж, 2012 онтой ижил дүнтэй байна.

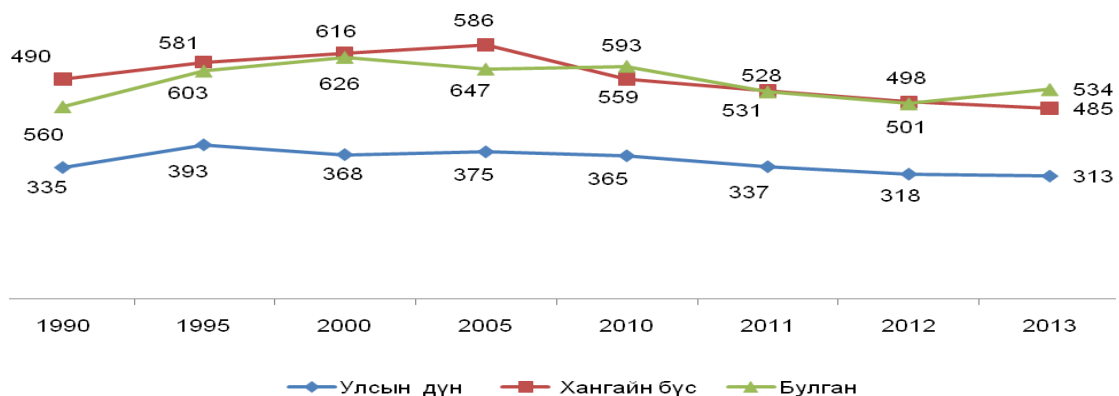
Булган аймагт буддын шашны сүм хийдийн тоо 2013 онд 3, Христийн сүм хийд 3 байна.

3.2 ЭРҮҮЛ МЭНД

Эрүүл мэндийн салбарт нийт 771 ажиллагчид ажиллаж байгаагаас 101 их эмч, эм зүйч 10, 337 нь эмнэлгийн тусгай мэргэжилтэн (үүнээс 193 нь сувилагч), 252 нь бусад мэргэжлийн эмч, мэргэжилтэн байна. Нийт ажиллагчдын 77.0 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

Нэг их эмчид ногдох хүний тоо, 1990-2013 он

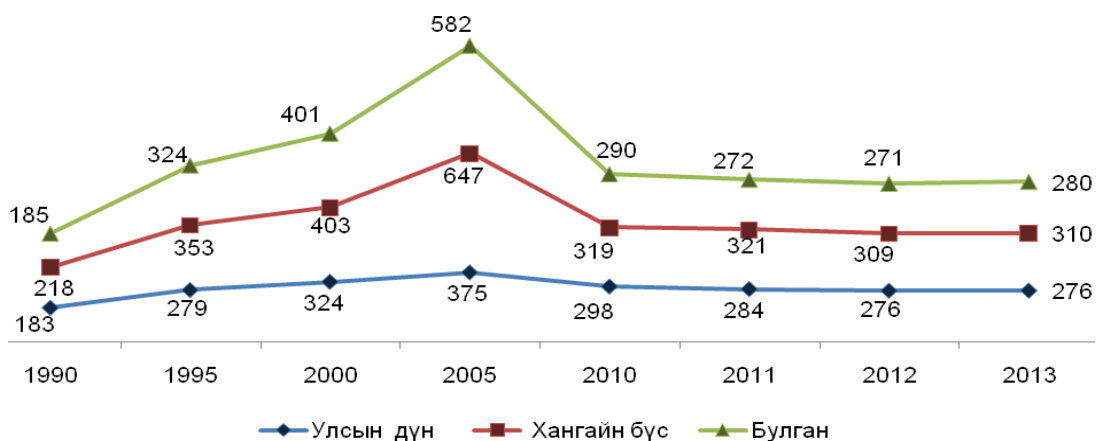
Зураг 3.6

Их эмчийн тоо 2013 онд 101 болж, 2012 оныхоос 6.4 хувиар буюу 7 эмчээр буурч, 2010 оныхоос 10 эмчээр буюу 10.9 хувиар нэмэгдэж, нэг их эмчид ногдох хүний тоо 534 болж 2012 оныхоос 33 хүнээр, нэг сувилагчид ногдох хүний тоо 280 болж өмнөх оноос 9 хүнээр өссөн байна.

Нэг сувилагчид ногдох хүний тоо, 1990-2013 он

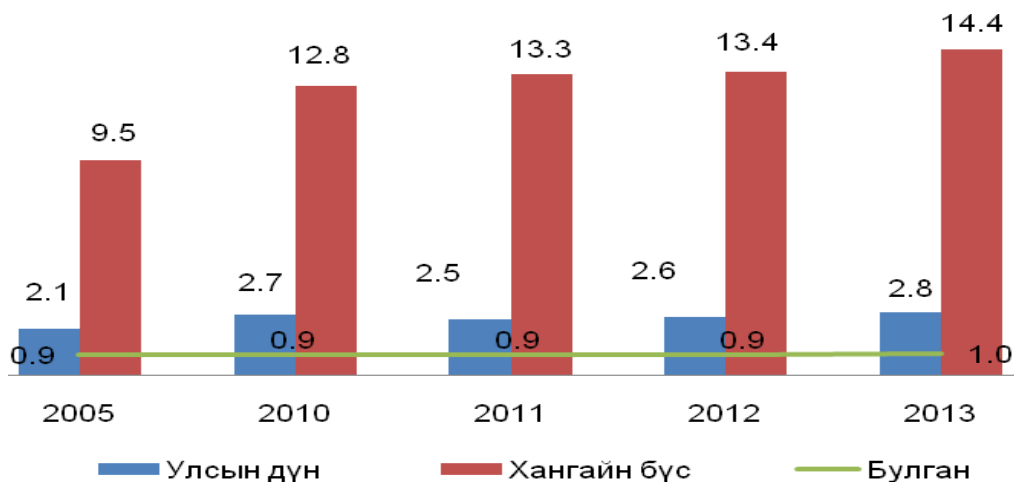
Зураг 3.7

Амаржсан эх улсын хэмжээнд 2013 онд 79.4 мянга болж, 2005 оныхоос 75.6 хувь, 2010 оныхоос 20.8 хувь, 2012 оныхоос 6.6 хувиар өссөн байна.

Амаржсан эхийн тоо, мян.хүн, 2005-2013 он

Зураг 3.8

Булган аймагт 2013 онд 1023 эх амаржиж 1024 хүүхэд амьд төрсөн байна. Амаржсан эхийн тоо 2012 оныхоос 7.3 хувь, 2011 оныхоос 6.3 хувиар, 2010 оныхоос 4.9 хувь, 2005 оныхоос 8.1 хувиар тус тус өссөн байна.

Монгол Улс зах зээлд шилжсэнээс хойш төрөлт жил дараалан буурч эхэлсэн боловч сүүлийн жилүүдэд төр, засгаас үзүүлж буй төрөлтийг дэмжих нийгмийн халамжийн бодлого, хөтөлбөр амжилттай хэрэгжиж төрөлтийн тоо нэмэгдэж байна. Улсын хэмжээнд 2013 онд 79.8 мянган хүүхэд амьд төрсөн нь 2000 оныхоос 56.2 хувь, 2005 оныхоос 76.5 хувь, 2012 оныхоос 6.7 хувиар нэмэгдэж байна.

Амьд төрсөн хүүхдийн тоо, мян.хүн 2005-2013 он

Зураг 3.9

Булган аймагт амьд төрсөн хүүхдийн тоо 2013 онд 1024 болж, 2012 оныхоос 6.4 хувь, 2011 оныхоос 6.2 хувь, 2010 оныхоос 4.7 хувиар, 2005 оныхоос 8.2 хувиар тус тус өссөн.

Улсын дүнгээр клиникийн болон төрөлжсөн нарийн мэргэжлийн эмнэлэг 16, аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг 34, сум дундын эмнэлэг 39, сумын эмнэлэг 271, хувийн эмнэлэг 1019, өрхийн эмнэлэг 223, эмийн сан 789 ажиллаж байна.

Булган аймагт аймгийн нэгдсэн эмнэлэг 1, сум дундын эмнэлэг 2, сумын эмнэлэг 14, хувийн эмнэлэг 7, өрхийн эмнэлэг 2, эмийн сан 25 ажиллаж байна.

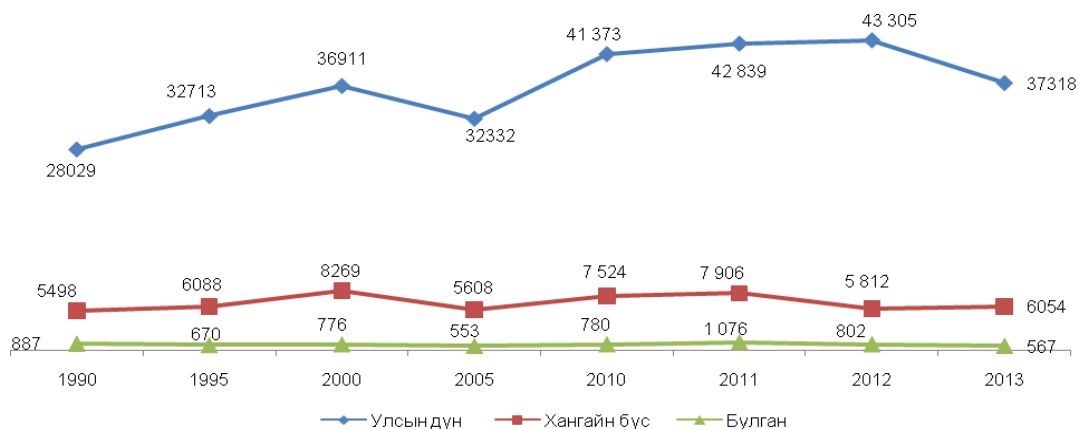
Эрүүл мэндийн байгууллагын тоо, 2000-2012 он

Хүснэгт 3.4

	2000	2005	2010	2011	2012	2013
I. Төрийн өмчийн эрүүл мэндийн байгууллага						
Аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг	1	1	1	1	1	1
Сум дундын эмнэлэг	2	2	2	2	2	2
Сумын эмнэлэг	14	14	14	14	14	14
II. Хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллага						
Хувийн эмнэлэг	5	6	8	8	8	7
Өрхийн эмнэлэг	3	3	3	3	2	2
Эмийн сан	17	17	21	21	23	25

Халдварт өвчнөөр өвчлөгчдийн тоо, 1990-2013 он

Зураг 3.10

Халдварт өвчнөөр өвчлөгчдийн тоо улсын хэмжээнд 2013 онд 37.3 мянга болж, 2011 оныхоос 12.8 хувь, 2012 оныхоос 13.8 хувиар буурч, харин 2005 оныхоос 15.4 хувь, 2000 оныхоос 1.1 хувь, 1995 оныхоос 14.1 хувь, 1990 оныхоос 33.1 хувиар өссөн байна.

Булган аймагт халдварт өвчнөөр өвчлөгчдийн тоо 2013 онд 567 болж, 2005 оныхоос 2.5 хувиар өсч, 2012 оныхоос 29.3 хувь, 2011 оныхоос 47.3 хувь, 2010 оныхоос 27.3 хувь, 2000 оныхоос 26.9 хувь, 1995 оныхоос 15.4 хувь, 1990 оныхоос 36.1 хувиар өссөн байна.

ДОТООДЫН НИЙТ БҮТЭЭГДЭХҮҮН

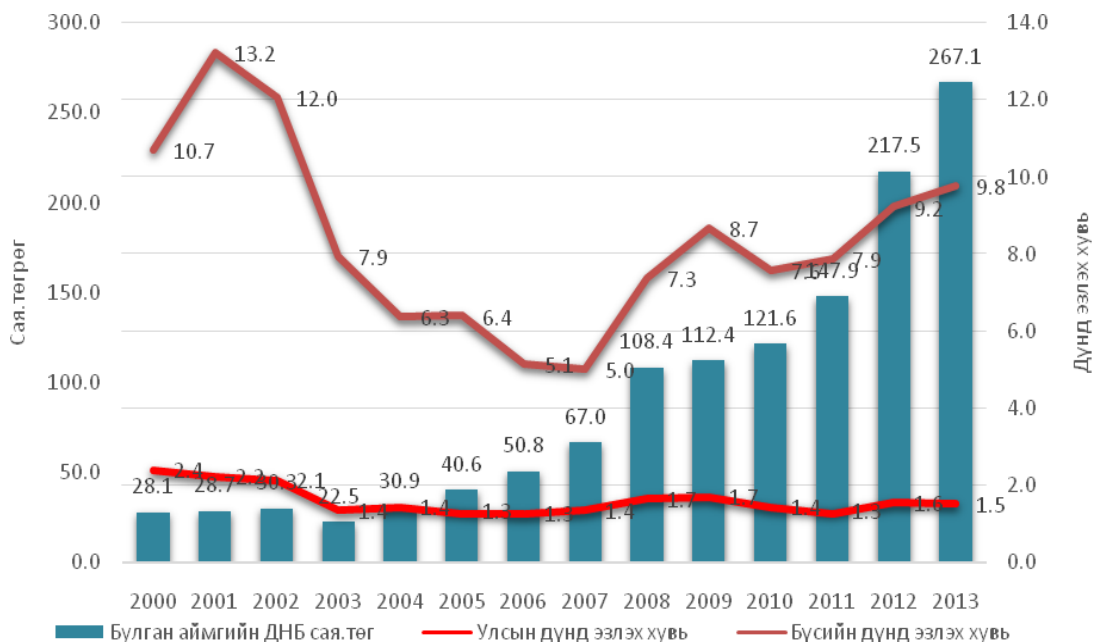

Бүлэг 4

Булган аймгийн ДНБ, оны үнээр 2000 онд 28.1 тэрбум төг байсан бол 2013 оны урчилсан гүйцэтгэлээр 267.1 тэрбум төгрөг болж, 9.5 дахин өссөн байна. Булган аймгийн ДНБ-ий улсын дүнд эзлэх хувь нь 2000 онд 2.4, Хангайн бүсийн ДНБ-ий дүнд 10.7 байсан бол 2013 онд улсын ДНБ-ний 1.5 хувь, Хангайн бүсийн дүнд 9.8 хувьд хувьд хүрч буурсан байна.

Зураг 4.1

Булган аймгийн ДНБ, Улс, бүсийн дүнд эзлэх хувь

Аймгийн ДНБ-ийг салбараар авч үзвэл 2013 онд 185,3 тэрбум төгрөг буюу 69.4хувийг хөдөө аж ахуйн салбар, 75.5 тэрбум төгрөг буюу 28.3 хувийг үйлчилгээний салбар, 6.1 тэрбум төг буюу 2.3 хувийг аж үйлдвэр, барилгын салбар бүрдүүлж байна.

Хүснэгт 4.1

Булган аймгийн ДНБ, оны үнээр, салбараар, сая төг

	2009	2010	2011	2012	2013*
Булганаймгийн ДНБ	112,398.3	121,585.4	147,914.9	217,751.5	267,096.2
Хөдөөажахуй	85,310.3	94,350.3	111,675.7	151,838.7	185,364.8
Ажүйлдвэр, барилга	2,585.2	2,431.7	739.6	4,350.7	6,143.2
Үйлчилгээ	24,502.8	24,803.4	35,499.6	61,562.1	75,588.2

Тайлбар *Урчилсан гүйцэтгэл

Булган аймгийн ДНБ-ий 2002 онд 69.0 хувийг хөдөө аж ахуйн салбар, 27.7 хувийг үйлчилгээний салбарт, 3.4 хувийг аж үйлдвэр, барилгын салбар эзэлж байсан бол 2013 онд 69.4 хувийг хөдөө аж ахуйн салбар, 28.3хувийг үйлчилгээний салбарт, 2.3 хувийг аж үйлдвэр, барилгын салбар эзлэх болж, хөдөө аж ахуйн, үйлчилгээний салбарт 0.4-0.6 пунктээр өсч, харин аж үйлдвэр, барилгын салбар 1.1 пунктээр буурсан байна.

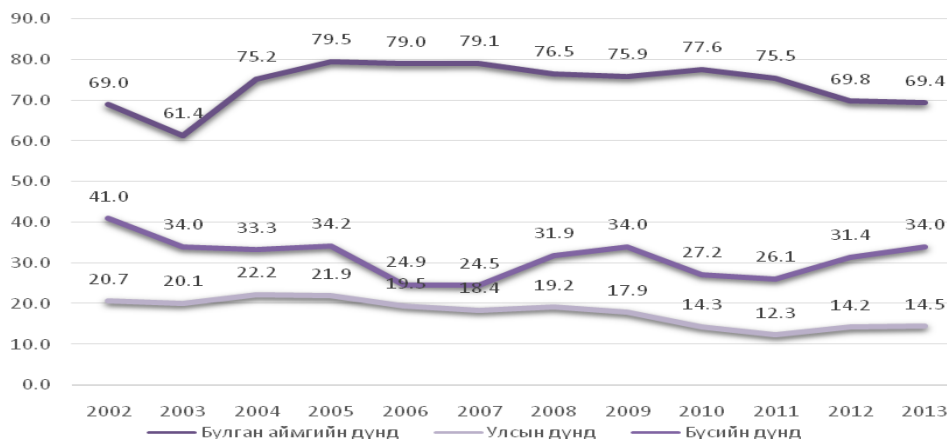
Улсын хэмжээнд ХАА салбарын ДНБ-д эзлэх хувь буурах хандлагатай байна. ХАА салбар 2002 онд ДНБ-ий 20.7 хувийг эзэлж байсан бол 2013 онд 14.5 хувийг эзэлж байна.

Хангайн бүсийн дүнд ХАА салбарын эзлэх хувь 2002-2007 онд 41.0 хувиас 24,5 хувьд хүрч, 2008-2013 он хүртэл 31,9-34,0 хувь болж өсчээ.

Булган аймгийн хувьд Улс Хангайн бүсийн дүнгээс харьцангуй өндөр 2013 онд 69.4 хувь байна. Аймгийн ДНБ-д эзлэх ХААН салбарын эзлэх хувь 2005 оноос буурах хандлагатай байна.

Зураг 4.2

Хөдөө аж ахуйн салбарын ДНБ-д эзлэх хувь

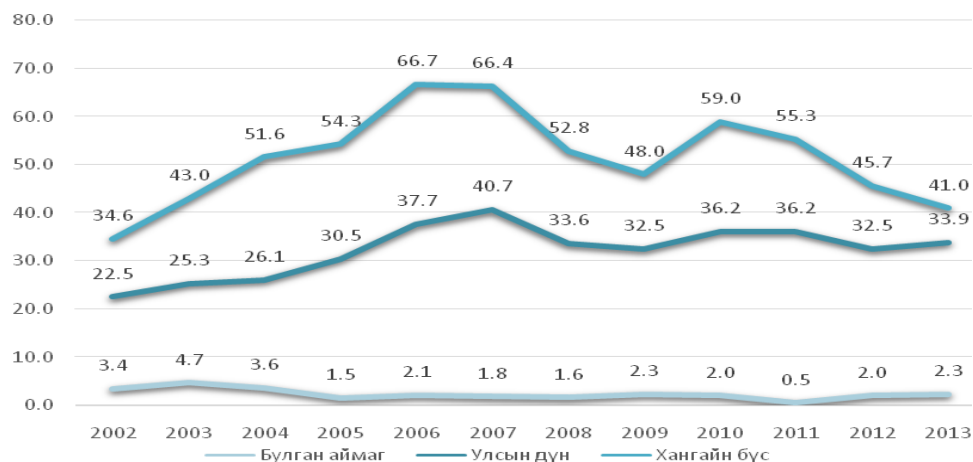

Улсын хэмжээнд ДНБ-д аж үйлдвэр, барилгын салбарын эзлэх хувь 2007 онд 40.7 байсан бол 2013 онд 33.9 болж буурчээ.

Хангайн бүсийн ДНБ-д аж үйлдвэр, барилгын салбарын эзлэх хувь 2012 онд 41.0 байсан бол Булган аймгийн эзлэх хувь 2.3 байна.

Зураг 4.2

Аж үйлдвэр, барилгын салбарын ДНБ-д эзлэх хувь

ХЭРЭГЛЭЭНИЙ БАРАА ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ҮНЭ

- Хэрэглээний бараа үйлчилгээний үнийн өөрчлөлт
- Гол нэрийн барааны жилийн дундаж үнэ

Бүлэг 5

Хэрэглээний бараа үйлчилгээний үнийн улсын индекс 2013 онд 2010 оны эцсийнхээс 39.7 хувь өссөний дотор согтууруулах ундаа, тамхины бүлгийн үнэ 80.0 хувь, боловсролын үйлчилгээнийх 61.0 хувь, зочид буудал, зоогийн газар, дотуур байр болон хувцас, бөс барааны, гутлынх 53.5 хувиар тус тус өссөн байна.

**ХЭРЭГЛЭЭНИЙ БАРАА, ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ҮНИЙН ИНДЕКС,
2010-XII=100%,бүлгээр, 2013 он, хувь**

Хүснэгт 5.1

	Улсын индекс	Хангайн бүсийн индекс	Булган аймгийн индекс
Ерөнхий индекс	139.7	142.1	144.0
Хүнсний бараа, ундаа, ус	144.5	139.2	137.0
Согтууруулах ундаа, тамхи	180.0	186.6	181.5
Хувцас, бөс бараа, гутал	153.5	163.6	172.3
Орон сууц, ус, цахилгаан, түлш	134.9	133.3	131.0
Гэр ахуйн тавилга, гэр ахуйн бараа	137.6	154.4	149.8
Эм, тариа, эмнэлгийн үйлчилгээ	126.4	113.2	113.0
Тээвэр	123.5	127.5	134.9
Холбооны хэрэгсэл, шуудангийн үйлчилгээ	98.1	98.0	99.8
Амралт, чөлөөт цаг, соёлын бараа, үйлчилгээ	106.7	109.8	121.7
Боловсролын үйлчилгээ	161.0	170.8	164.1
Зочид буудал, зоогийн газар, дотуур байр	153.5	198.8	193.9
Бусад бараа, үйлчилгээ	131.8	129.1	131.5

Тус аймгийн хэрэглээний бараа, үйлчилгээний үнэ 2013 онд 2010 оныхтой харьцуулахад 44.0 хувиар өссөн байна. Энэ өсөлтөд согтууруулах ундаа, тамхины бүлэг 81.5 хувь, хувцас, бөс бараа, гутлын бүлэг 72.3 хувь, гэр ахуйн тавилга, гэр ахуйн барааны бүлгийнх 49.8 хувь, зочид буудал зоогийн газар 93.9 хувь, боловсролын үйлчилгээ 64.1 хувиар өссөн нь голлон нөлөөлжээ.

**Булган аймгийн хэрэглээний бараа, үйлчилгээний үнийн индекс,
2010-XII=100%,бүлгээр, хувь**

Хүснэгт 5.2

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ерөнхий индекс	120.8	156.8	160.3	100.0	110.0	118.5	144.0
Хүнсний бараа, ундаа, ус	128.9	165.9	156.8	100.0	106.9	117.4	137.0
Согтууруулах ундаа, тамхи	105.8	140.1	167.2	100.0	108.0	140.4	181.5
Хувцас, бөс бараа, гутал	107.2	144.0	167.1	100.0	108.9	122.5	172.3
Орон сууц, ус, цахилгаан, түлш	113.7	161.0	170.3	100.0	127.3	130.1	131.0
Гэр ахуйн тавилга, гэр ахуйн бараа	107.8	139.7	145.3	100.0	102.5	105.3	149.8
Эм, тариа, эмнэлгийн үйлчилгээ	133.9	146.7	146.7	100.0	100.1	104.7	113.0
Тээвэр	127.6	140.4	144.8	100.0	122.8	127.6	134.9
Холбооны хэрэгсэл, шуудангийн үйлчилгээ	100.0	101.2	101.2	100.0	100.0	100.0	99.8
Амралт, чөлөөт цаг, соёлын бараа, үйлчилгээ	97.7	107.6	107.7	100.0	106.9	106.9	121.7
Боловсролын үйлчилгээ	130.6	194.4	206.0	100.0	112.1	123.2	164.1
Зочид буудал, зоогийн газар, дотуур байр	113.4	204.0	224.9	100.0	112.3	123.0	193.9
Бусад бараа, үйлчилгээ	114.9	150.9	156.9	100.0	101.5	101.5	131.5

Тус аймгийн холбооны хэрэгсэл, шуудангийн үйлчилгээний тариф харьцангуй тогтвортой байна.

Булган аймагт 1 кг гурилын үнэ 1997 онд 318 төг байсан бол 2013 онд дунджаар 887 төгрөг болж 2.7 дахин, 1 кг хонины махны үнэ 745 төгрөг байсан бол 6958 болж 9.3 дахин, 1кг цагаан будаа 400 төгрөг байсан бол 1917 болж 4.7 дахин, 1 кг элсэн чихэр 602 төгрөг байсан бол 1800 төгрөг болж 4.5 дахин, 1 литр шингэн сүү 258 төгрөг байсан бол 1100 төгрөг болж 4.2 дахин, 1кВт цахилгааны үнэ 31 төгрөг байсан бол 87 төгрөг болж 2.8 дахин нэмэгдсэн байна.

Булган аймгийн гол нэрийн зарим барааны дундаж үнэ, төг

Хүснэгт 5.3

	1997	2000	2005	2011	2012	2013
Гурил, кг	318	315	428	670	873	887
Хонины мах, кг	745	871	2017	3700	6250	6958
Цагаан будаа, кг	400	398	603	1800	1800	1917
Шингэн сүү, л	258	300	417	992	1033	1100
Элсэн чихэр, кг	602	557	638	1800	1800	1800
Цахилгаан, 1кВт	31	40	59	84	87	87
Халаалт, м ²	48	113	145	242	242	270
Бензин АИ-80, литр	228	364	687	1315	1491	1541

Улаанбаатар хотод 1997 онд хонины мах 800 төгрөг, Булган аймагт 745 төгрөг байсан бол 2012 онд өсч Улаанбаатар хотод 1076 төгрөг, Булган аймагт 896 төгрөг хүрсэн байна. Булган аймагт 2013 онд 1 кг хонины махны үнэ Улаанбаатар хотынхоос 378 төгрөгөөр хямд байна.

Нэг кг хонины махны үнэ, төг

Зураг 5.1

Нэг кг гурилын үнэ 2006 он хүртэл харьцангуй тогтвортой байж, 2007 оноос өсч, 2008 онд Улаанбаатар хотод 783 төг, Булган аймагт 769 төгрөг болсон байна. Нэг кг гурилын үнэ 2013 оны байдлаар Улаанбаатар хотод 753 төгрөг, Булган аймагт 887 төгрөг байна.

Нэг кг гурилын үнэ, төг

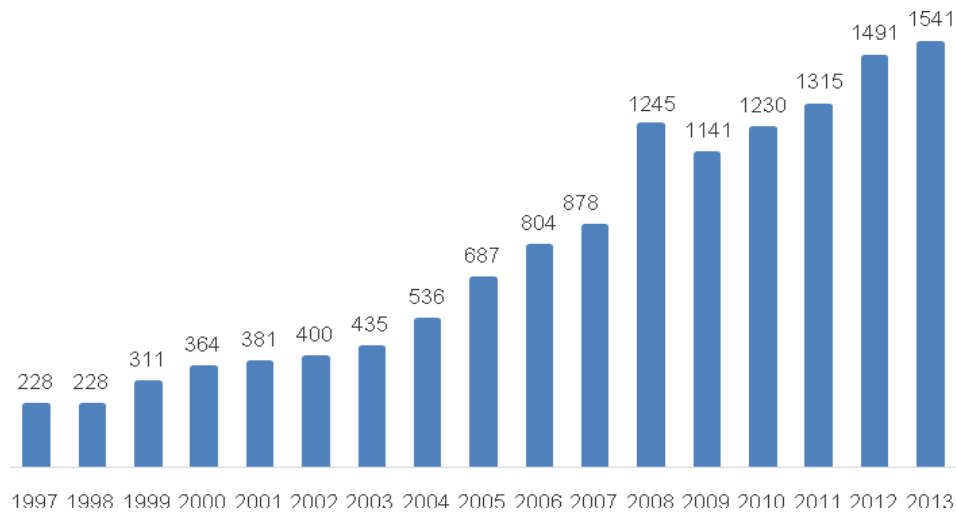
Зураг 5.2

Булган аймгийн АИ-80 бензиний үнэ дунджаар 1997 онд 228, 2000 онд 364, 2005 онд 536, 2010 онд 1230, 2013 онд 1541 төгрөг болж өссөн байна.

Булган аймаг дахь 1 литр АИ-80 бензиний үнэ, төг

Зураг 5.3

ҮЙЛДВЭРЛЭЛ, ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ САЛБАРУУД

- МАЛ АЖ АХУЙ
- ГАЗАР ТАРИАЛАН
- АЖ ҮЙЛДВЭР
- БАРИЛГА, ТЭЭВЭР

Бүлэг 6

МАЛ АЖ АХУЙ

Монгол улсад хувийн малтай өрхийн тоо 2013 онд нийт өрхийн 26.4 хувь буюу 209.8 мянга байгаагийн 145.3 мянга нь малчин өрх байна. Мал аж ахуйн салбарт нийт 285.6 мянган малчид ажиллаж байна.

Булган аймгийн хэмжээнд 2013 онд мал тооллогын дүнгээр мал бүхий 9737 өрх тоологдсон байна. Үүний 75.3 хувь буюу 7333 малчин өрх нь мал аж ахуйн үйлдвэрлэл эрхэлдэг ба 24.7 хувь буюу 2404 өрх нь малыг амьдрал ахуйдаа туслах чанартайгаар өсгөн үржүүлж буй өрх байна. Аймгийн нийт өрхийн 55.5 хувь аминдаа малтай байна. 2013 онд мал аж ахуйн үйлдвэрлэлд 13942 малчид ажиллаж байна. Малчдын 47.2 хувь нь буюу 6583 нь эмэгтэй малчид байна. Малчдыг насны бүлгээр авч үзвэл 30.5 хувь нь 15-34 насны, 56.4 хувь нь 35-аас тэтгэвэрт гарах насны, 10.3 хувь нь тэтгэврийн насны хүмүүс байна.

Хүснэгт 6.1

МАЛТАЙ ӨРХ, МАЛЧИН ӨРХИЙН ТОО, СУМААР

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Малтайөрх	9257	9383	9794	9956	9689	9461	9524	9738
Малчинөрхийнтоо	6561	7376	7739	7791	7459	7271	7173	7333
Малчдынтоо	13489	15123	14528	15521	15300	14125	13861	13942
үүнээс 15-34 насны	6053	6528	5796	6340	5839	4947	4669	4252
35-59 насны	5532	6301	6415	6918	7533	7435	7823	8253
60 ба түүнээс дээш насны	1904	2294	2317	2263	1928	1743	1369	1437
Нийтмалчдаасэмэгтэй	6013	7055	7021	7305	6748	6175	6486	6583

2013 онд малчин өрхийн тоог 2012 онтой харьцуулахад 102.2 хувиар буюу 160 өрхөөр өссөн байна. 2013 онд нэг малчин өрхөд 379 толгой мал ногдож, 2012 оныхоос хувиар буюу 17 толгойгоор нэмэгдсэн байна. Малчин, малчин өрхийн тоо сүүлийн 4 жилийн үзүүлэлтээс харахад жилээс жилд буурч байгаа харагдаж байна.

МАЛТАЙ ӨРХ, МАЛЧИН ӨРХИЙН ТОО СУМААР

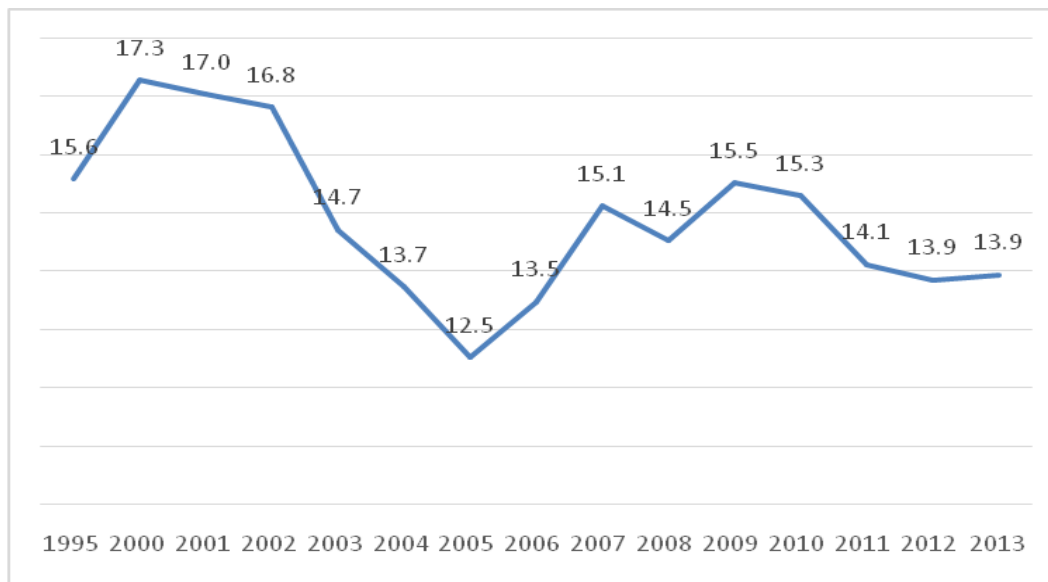
Сум	Малтай өрх			Малчин өрхийн тоо			Нэг малчин өрхөд ногдох малын тоо		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Булган	388	375	366	278	295	253	185	189	217
Баян-Агт	615	649	676	553	539	555	333	376	395
Баяннуур	304	343	348	224	251	260	417	404	410
Бугат	398	394	448	339	326	368	187	214	206
Бүрэгхангай	531	541	573	439	435	447	510	552	578
Гурванбулаг	711	723	727	580	561	578	424	517	557
Дашинчилэн	536	533	547	337	349	354	540	562	592
Могод	701	694	715	560	522	544	364	445	483
Орхон	680	681	714	608	593	597	306	348	374
Рашаант	557	575	588	399	419	464	316	354	345
Сайхан	951	953	948	825	813	799	266	307	353
Сэлэнгэ	507	510	493	231	248	222	329	319	351
Тэшиг	581	593	576	427	422	411	164	166	154
Хангал	618	571	602	450	389	400	166	197	174
Хишиг-Өндөр	576	573	585	409	392	378	388	442	489

Хутаг-Өндөр	807	816	832	612	619	703	297	301	266
Дүн	9461	9524	9738	7271	7173	7333	5192	5694	5944

Булган аймаг 1995 онд 15.6 мянган малчинтай байсан бол 2013 оны эцэст 13.9 мянга болж буурсан байна.

Зураг 6.1

Булган аймгийн малчдын тоо, мянга

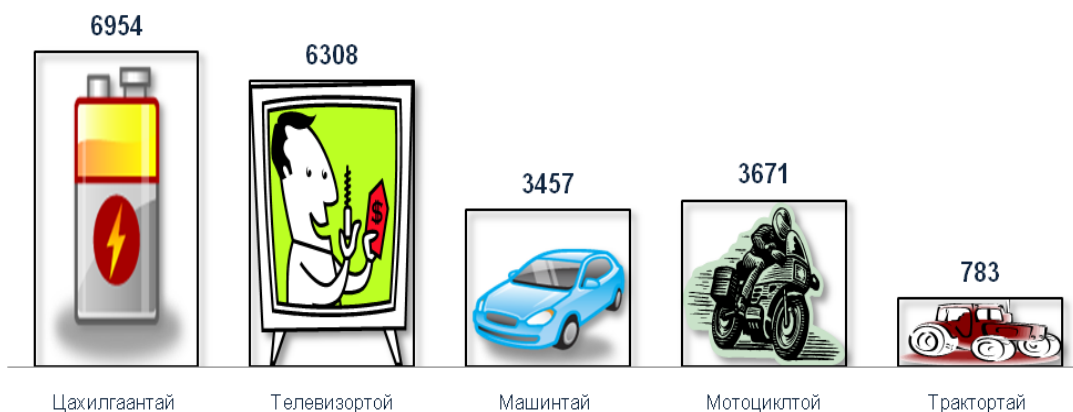

Малчдын соёл, ахуйн үзүүлэлт: 2013 онд нийт малчин өрхийн 94.8 хувь нь цахилгааны эх үүсгүүртэй, 86 хувь нь телевизортой, 47.1 хувь нь авто машинтай, 50.1 хувь нь мотоциклтой, 10.7 хувь нь трактортой өрх эзлэж байна.

Малтай өрх, малчин өрхийн тоо, сумаар

	Өрхийнтоо							2013% 2012
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Цахилгаантай	3646	5181	5343	6076	6648	6829	6954	102.7
Телевизортой	3451	4992	5203	5447	6526	6592	6308	101.0
Машинтай	1378	1832	1918	2083	2716	3110	3457	114.5
Мотоциклтой	1539	2241	2282	2483	3354	3482	3671	103.8
Трактортай	355	469	314	224	350	497	783	142.0

Малчдын соёл ахуйн үзүүлэлт, 2013 он

Малын тоо

Манай улсын малын тоо 2013 оны эцэст 45.1 сая толгойд хүрч, 2012 оныхоос 4.2 сая толгой буюу 10.3 хувиар өслөө.

Булган аймгийн малын тоо мал тооллогын дүнгээр 2013 оны эцэст 2757.2 мянганд хүрч, 2012 оныхоос 6.9 хувиар буюу 178.6 мянган толгойгоор нэмэгдсэн. Тооллогын дүнгээр тэмээний тоо 1.1, адуу 225.7 мянга, үхэр 221.0 мянга, хонь 1449.6 мянга, ямаа 859.8 мянган толгойд хүрч 2012 оныхоос тэмээ 8 хувь буюу 83 толгойгоорадуу 13.2 хувь буюу 26.4 мянга, үхэр 13.3 хувь буюу 25.9 мянга, хонь 8.1 хувь буюу 108.7 мянга, ямаа 2.1 хувь буюу 17.5 мянган толгойгоор нэмэгдсэн байна.

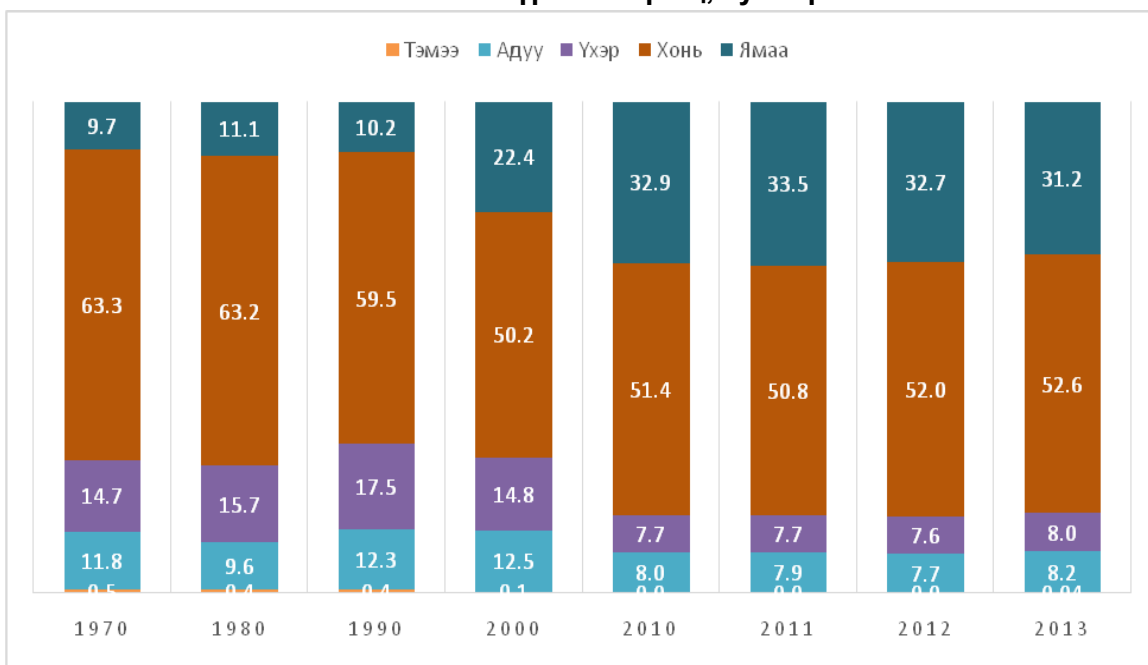
Хүснэгт 6.3

Малын тоо, төрлөөр

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Бүгд	2008207	2414147	2611649	2293231	2340806	2578616	2757185
Тэмээ	387	486	804	852	945	1042	1125
Адуу	158941	177650	185541	182849	185956	199329	225681
Үхэр	138523	162184	183853	176113	180929	195124	221005
Хонь	989919	1199678	1332711	1179772	1187959	1340814	1449566
Ямаа	720437	874149	908740	753645	785017	842307	859808

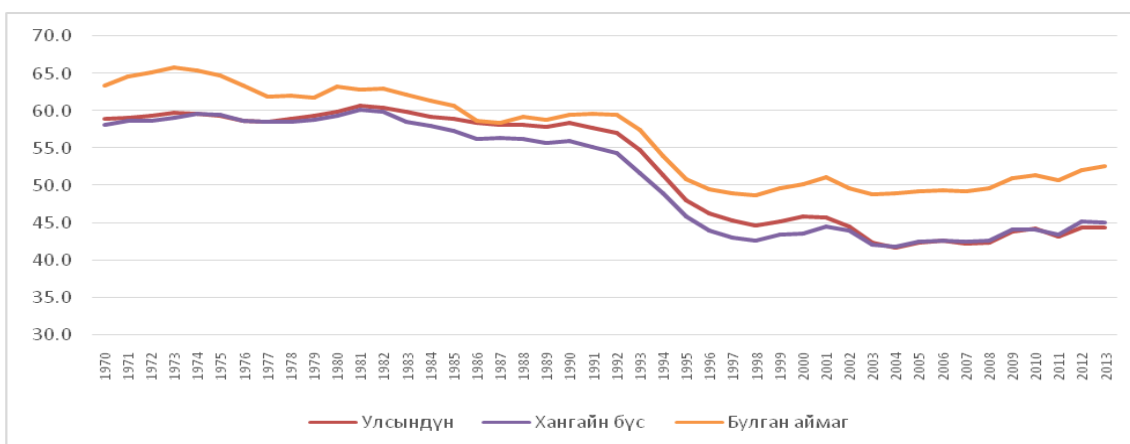
1970 онд Булган аймгийн нийт мал сүргийн 9.7 хувийг ямаа, 63.3 хувийг хонь, 14.7 хувийг үхэр, 11.8 хувийг адуу, 0.5 хувийг тэмээ эзэлж байсан бол 2013 онд 31.2 хувийг ямаа, 52.6 хувийг хонь, 8.0 хувийг үхэр, 8.2 хувийг адуу, 0.04 хувийг тэмээ эзэлж байна.

Мал сүргийн бүтэц, хувиар

Улсын хэмжээнд нийт сүрэгт эзлэх хонины тоо толгойн хэмжээ буурах хандлагатай байна. Булган аймгийн нийт мал сүргийн 1970 онд 63.3 хувийг хонь эзэлж байсан бол 2013 онд 52.6 хувьд хүрч буурсан байна. Аймгийн хонины тоо толгойн нийт сүрэгт эзлэх хувь улсын дүн, хангай бүсийн дүнгээс 8 пунктээр дээгүүр түвшинд байна.

Хонины тоо толгойн нийт сүрэгт эзлэх хувь

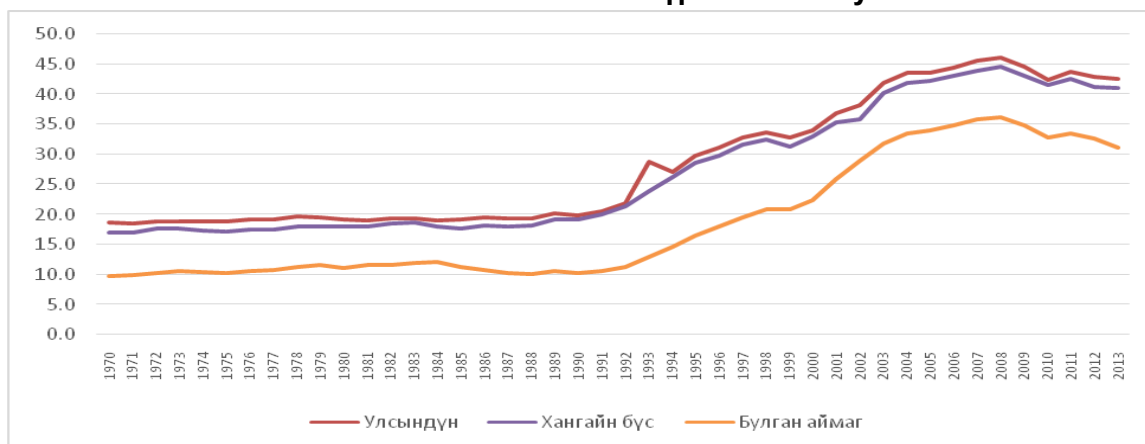

Улсын хэмжээнд нийт сүрэгт эзлэх ямааны тоо толгойн хэмжээ 1971-1992 онд тогтвортой байсан бол 1992 оноос огцом өсөх хандлагатай байна. Булган аймгийн нийт сүргийн 1970 онд 9.7 хувийг ямаа эзэлж байсан бол 2013 онд 31.2

хувьд хүрчээ. Ямааны тоо толгойн нийт сүрэгт эзлэх хувь улсын болон хангайн бүсийн дүнгээс 10 пунктээр доогуур байна.

Зураг 6.4

Ямааны тоо толгойн нийт сүрэгт эзлэх хувь

Малын тоогоор Гурванбулаг, Сайхан, Могод, Бүрэгхангай, Орхонсум аймагтаа тэргүүлж байна.

Адууны тоогоор Сайхан, Могод, Орхон, Гурванбулаг, Хишиг-Өндөрсум, тэмээний тоогоор Рашаант, Баяннуур, Дашинчилэн, Бүрэгхангай, Гурванбулагсум, үхрийн тоогоор Хутаг-Өндөр, Орхон, Бүрэгхангай, Сайхан, Могодсум, хонины тоогоор Гурванбулаг, Сайхан, Могод, Бүрэгхангай, Баян-Агтсум, ямааны тоогоор Гурванбулаг, Бүрэгхангай, Орхон, Баян-Агт, Дашинчилэнсум аймагтаа тэргүүлж байна.

Хүснэгт 6.4

БУЛГАН АЙМГИЙН МАЛЫН ТОО, сумдаар, 2013 он

	Бүгд	үүнээс				
		Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа
Булган	55003	0	3449	6132	28683	16739
Баян-Агт	219299	13	14724	15703	115580	73279
Баяннуур	106723	247	7184	8503	52541	38248
Бугат	75871	0	6918	11289	33560	24104
Бүрэгхангай	258178	185	15348	18348	138675	85622
Гурванбулаг	322218	131	21331	13968	182622	104166
Дашинчилэн	209698	195	16645	14276	112660	65922
Могод	262518	6	25664	16265	155161	65422
Орхон	223075	11	22846	19147	104161	76910
Рашаант	159960	265	11583	7039	83146	57927
Сайхан	281833	60	34471	16831	166455	64016
Сэлэнгэ	77817	0	6000	12688	36388	22741
Тэшиг	63275	0	5609	14493	24721	18452
Хангал	69727	0	4300	12820	27068	25539
Хишиг-Өндөр	184796	0	17843	13369	92742	60842
Хутаг-Өндөр	187194	12	11766	20134	95403	59879
Дүн	2757185	1125	225681	221005	1449566	859808

ГАЗАР ТАРИАЛАН

Улсын хэмжээгээр 2013 оны байдлаар нийт 415.4 мян.га талбайд тариалалт хийснээс 293.3 мян.га-д үр тариа, 15.5 мян.га-д төмс, 8.3 мян.га-д хүнсний ногоо, 14.4 мян.га-д тэжээлийн ургамал, 83.9 мян.га-д техникийн ургамал, жимс, жимсгэнэ тариалсан нь 2012 оныхоос нийт тариалсан талбай 35.6 мян.га-гаар буюу 9.4 хувь өссөн байна.

Хүснэгт 6.5

Тариалсан талбай, мян.га

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2011	2012	2013
Үр тариа	246.7	419.6	557.5	654.1	194.7	259.2	299.9	306.2	293.3
Төмс	2.2	2.9	7.5	12.2	7.9	13.8	15.4	16.8	15.5
Хүнсний ногоо	0.8	1.4	2.4	3.6	5.4	7	7.8	7.9	8.3
Тэжээлийн ургамал	15.7	30.8	136.7	117.8	0.8	11.1	10.9	13.8	14.4

Булган аймагт 1989 онд 78.1 мянган га талбайд тариалан эрхэлж байсан бол 2013 онд 33.5 мянган га талбай болж буурсан байна. Нийт талбайн 83.6 хувь буюу 28 мянган га тайлбайд үр тариа, 2.1 хувь буюу 748.2 га талбайд хүнсний ногоо, 0.9 хувь буюу 344.6 га талбайд хүнсний ногоо, 13.4 хувь буюу 4.5 га талбайд тэжээлийн ургамал, техникийн ургамал тариалжээ.

Хүснэгт 6.6

Булган аймгийн тариалсан талбайн хэмжээ, га

	1989	1990	2000	2010	2011	2012	2013	
Нийт тариалсан талбай	78.1	76.1	27	33	32.5	35.9	33.5	
Үүнээс:	Үр тариа	72.2	71.1	26.5	31.1	29.5	33.1	28
	Төмс	0.57	0.62	0.4	0.8	0.8	0.8	0.7
	Хүнсний ногоо	0.15	0.13	0.1	0.3	0.3	0.3	0.3
	Тэжээлийн ургамал	5.2	4.3	0	0.4	0.1	0.5	0.5

Улсын хэмжээнд 2013 онд 387 мян.т үр тариа, 191.6 мян.т төмс, 101.8 мян.т хүнсний ногоо, 42.6 мян.т тэжээлийн ургамал хурааж, 1169.3 мян.т өвс хадлан, 36.6 мян.т гар тэжээл бэлтгэсэн нь 2012 оныхоос үр тариа 92.3 мян.т буюу 19.2 хувь, төмс 54.3 мян.т буюу 22.0 хувь, тэжээлийн ургамал 3.6 мян.т буюу 7.8 хувиар, бэлтгэсэн өвс хадлан 5.8 мян.т буюу 0.5 хувиар, гар тэжээл 2.5 мян.т буюу 6.4 хувиар буурч, хүнсний ногоо 2.9 мян.т буюу 2.9 хувиар өссөн байна.

Хүснэгт 6.7

Хураасан ургац, мян.т

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2011	2012	2013
Үр тариа	259.5	326.5	286.8	718.3	142.1	355.1	446.1	479.3	387
Төмс	18.5	22	39.3	131.1	58.9	168	201.6	245.9	191.6
Хүнсний ногоо	6.9	12.6	26	41.7	44	82.3	99	98.9	101.8
Тэжээлийн ургамал	34.4	47.5	102.8	527.1	4.1	34.8	40.4	46.2	42.6

Ховд аймаг 1989 онд 16.1 мян.т тэжээлийн ургамал, 3.9 мян.т төмс, 3.6 мян.т хүнсний ногоо, 3.2 мян.т үр тариа, хурааж байсан бол 2012 онд 14.6 мян.т төмс, 11.3 мян.т хүнсний ногоо, 1.1 мян.т тэжээлийн ургамал, 403.8 т үр тариа хурааж авчээ.

Хүснэгт 6.8

Булган аймагт хураасан ургац, тонн

	1989	1990	2000	2010	2011	2012	2013
Үр тариа	112358.8	89772.9	26413.4	36422.4	44742.7	45917	40746.9
Төмс	8193.5	7032.3	3081.4	8251.5	9005	8842.5	8841.8
Хүнсний ногоо	1220	1295.7	1133.5	3217	3980.4	3622	4166.2
Тэжээлийн ургамал	0	0	0	480	457	230	911.5

Монгол Улсад 2013 онд хурааж авсан хүнсний ногооны 4.1 хувь, төмсний 4.6 хувь, тэжээлийн ургамлын 2.1 хувь, үр тарианы 10.5 хувь нь Булган аймагт ногдож байна.

Нэг га-гаас дунджаар 2013 онд 13.2 цн үр тариа, үүнээс 13.4 цн буудай, 13.6 цн арвай, 13.4 цн овьёос, 123.6 цн төмс хураан авсан бөгөөд нэг га-гаас авсан ургац 2012 оныхоос төмснийх 22.6 центнер, үр тарианых 2.5 центнерээр буурсан байна.

Булган аймаг нэг га талбайгаас 2013 онд 11.9 цн үр тариа хурааж авсан нь улсын дунджаас 3.8 центнерээр бага, баруун бүсийн дунджаас 3.6 центнерээр их байна. Нэг га талбайгаас хураасан төмсний хэмжээ тус аймагт 137.1 цн байгаа нь улсын дунджаас 9.1 центнерээр бага, баруун бүсийн дунджаас 18.5 центнерээр их байна.

Хүснэгт 6.9

Га-гаас хураасан ургац, цн

	Улсын дүн			Хангайн бүс			Булган аймаг		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Үр тариа	14.9	15.7	13.2	15.4	13.5	14.9	15.2	13.8	14.6
Төмс	131.1	146.2	123.6	97.8	98.3	102.1	110.7	106.8	113.4

6.2 АЖ ҮЙЛДВЭР

Улсын хэмжээнд аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний борлуулалт оны үнээр 1990 онд 8.4 тэрбум төг, 2000 онд 574,1 тэрбум төг, 2010 онд 4468.2 тэрбум төг, 2013 онд 9852.7 тэрбум төгрөгт хүрч, 2005 оныхоос 6.7 дахин өссөн байна.

Булган аймгийн аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний борлуулалт 2013 онд 5.9 тэрбум төг болж, Монгол Улсын аж үйлдвэрийн нийт бүтээгдэхүүн борлуулалтын 0.08 хувь, хангайн бүсийн аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн борлуулалтын 0.25 хувийг эзэлж байна. Булган аймагт аж үйлдвэрийн салбарт 2013 онд 261 хүн ажиллаж байна.

Хүснэгт 6.10

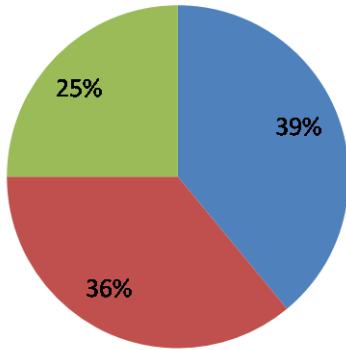
Аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний борлуулалт, оны үнээр, тэрбум төг

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Улсын дүн	8.4	296.8	574.2	1463.3	4468.2	5626.7	6058.0	9852.7
Хангайн бүс	1.5	135.2	203.2	489.2	1232.7	1277.3	1297.3	1296.3
Булган аймаг	0.04	2.0	1.4	1.5	3.5	8.3	9.4	5.9
Улсын дүнд эзлэх хувь	05	0.7	0.7	0.1	0.08	0.15	0.16	0.06
Бүсийн дүнд эзлэх хувь	2.67	1.48	0.24	0.31	0.25	0.65	0.72	0.46

Булган аймгийн аж үйлдвэрийн салбарын нийт үйлдвэрлэл 2013 онд 5.9 тэрбум төгрөгт хүрсний 41.8 хувь нь уул уурхай, олборлох аж үйлдвэрийн салбарт, 40 хувь нь боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарт, 18.2 хувь нь цахилгаан, дулааны эрчим хүч үйлдвэрлэл, усан хангамжийн салбарт ногдож, үүнийг 2006 оныхтой харьцуулахад уул уурхай, олборлох аж үйлдвэрийн салбар 3 дахин, цахилгаан, дулааны эрчим хүч үйлдвэрлэл, усан хангамжийн салбарынх 11.2 дахин, боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарынх 0.3 дахин нэмэгдсэн байна.

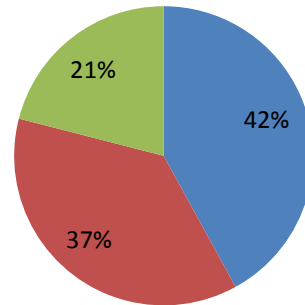
Зураг 6.5 Булган аймгийн аж үйлдвэрийн бүтэц 2006 он

- Уул уурхай олборлох аж үйлдвэр
- Боловсруулах аж үйлдвэр
- Цахилгаан дулаан эрчим хүч усан хангамж

Зураг 6.6 Булган аймгийн аж үйлдвэрийн бүтэц 2013 он

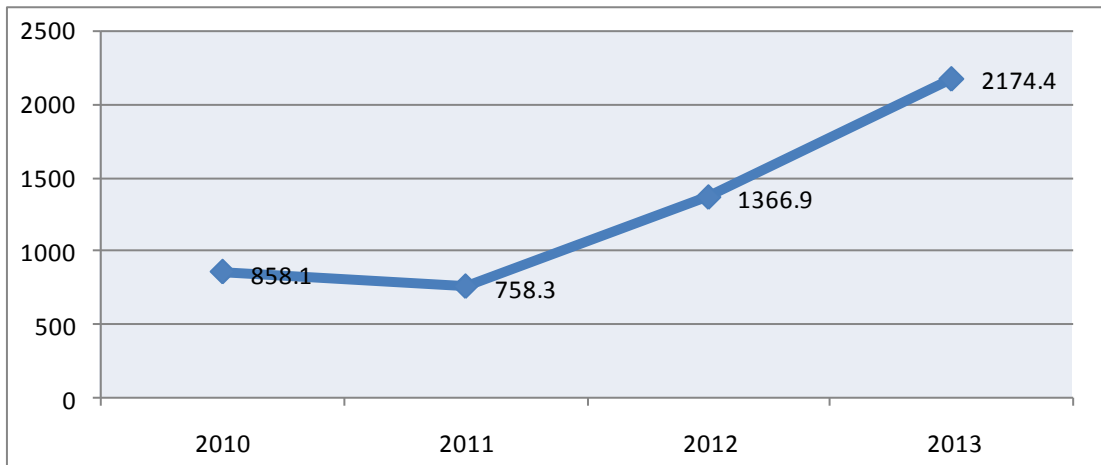
- Уул уурхай олборлох аж үйлдвэр
- Боловсруулах аж үйлдвэр
- Цахилгаан дулаан эрчим хүч усан хангамж

Боловсруулах аж үйлдвэрлэлийн салбарын борлуулалт 2011 онд 783.5 сая төгрөг байсан бол 2012 онд 1366.9 сая төгрөг болж 1.7 дахин өсч, 2013 онд 2174.4 болж 2012 оныхоос 807.5 сая төгрөг буюу 1.6 дахин өссөн байна.

Зураг 6.7

Боловсруулах аж үйлдвэрлэлийн салбарын борлуулалт, сая төг

Булган аймагт мод, модон эдлэлийн борлуулалт 2012 онд 46,3 сая төг байсан бол 2013 онд 23.8 сая.төг болж 1.9 дахин буурсан байна.

Булган аймгийн аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний борлуулалт, сая төг

	2010	2011	2012	2013
Нүүрс олборлолт	940.1	507.0	1232.8	870.0
Төмрийн хүдэр олборлолт	585.7	5471.7	5163.3	1584.8
Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	-	-	103.0	104.4
Ундаа үйлдвэрлэл	-	52.9	-	-
Үр тарианы гурил цардуул малын тэжээл	290.3	389.2	515.3	1544.3
Хүнсий бусад бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	353.1	204.3	337.0	452.0
Хувцас үйлдвэрлэл үслэг арьс боловсруулалт	-	90.3	-	40.0
Нийтлэх, хэвлэх, дуу бичлэг хийх ажиллагаа	4.3	2.4		
Арьс шир боловсруулах ширэн эдлэл гутал үйлдвэрлэл	210.4	-	-	6.8
Мод, модон эдлэлийн үйлдвэрлэл	-	-	46.0	23.8
Кокс, шингэн болон цацраг идэвхт түлш	-	44.4	365.5	-
Цахилгаан, хий, дулаан үйлдвэрлэл	1119.4	1489.3	1636.9	1247.7
Дүн	3503.3	8251.5	9399.8	5873.8

6.3 БАРИЛГА, ТЭЭВЭР

Барилга угсралт, их засварын ажлын хэмжээ улсын хэмжээнд 2013 онд 1719.5 тэрбум төгрөгт хүрсний 8.8 хувь буюу 151.3 тэрбум төгрөгийн ажлыг хангайн бүс, Булган аймаг 0.4 хувь буюу 6.1 тэрбум төгрөгийн барилга угсралт, их засварын ажлыг хийж гүйцэтгэсэн байна.

Булган аймгийн 2013 онд гүйцэтгэсэн барилга угсралт, их засварын ажил Монгол Улсын барилга угсралт, их засварын ажлын 0.4 хувь, хангайн бүсийн барилга угсралт, их засварын ажлын 4.03 хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 6.12

Барилга угсралт, их засварын ажил, оны үнээр, сая төгрөг

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Бүгд	23 853.4	58 416.2	148054.6	442743.9	657196.0	748072.1	1719508.8
Хангайн бүс	6217.3	10983.2	15981.4	38625.5	57443.6	79765.2	151832.5
Булган аймаг	238.5	227.4	545.1	2908.5	3778.1	2137.1	6120.9
Улсын дүнд эзлэх хувь	1.0	2.1	3.4	0.7	0.6	0.3	0.4
Бүсийн дүнд эзлэх хувь	3.84	0.39	0.37	7.53	6.6	2.70	4.03

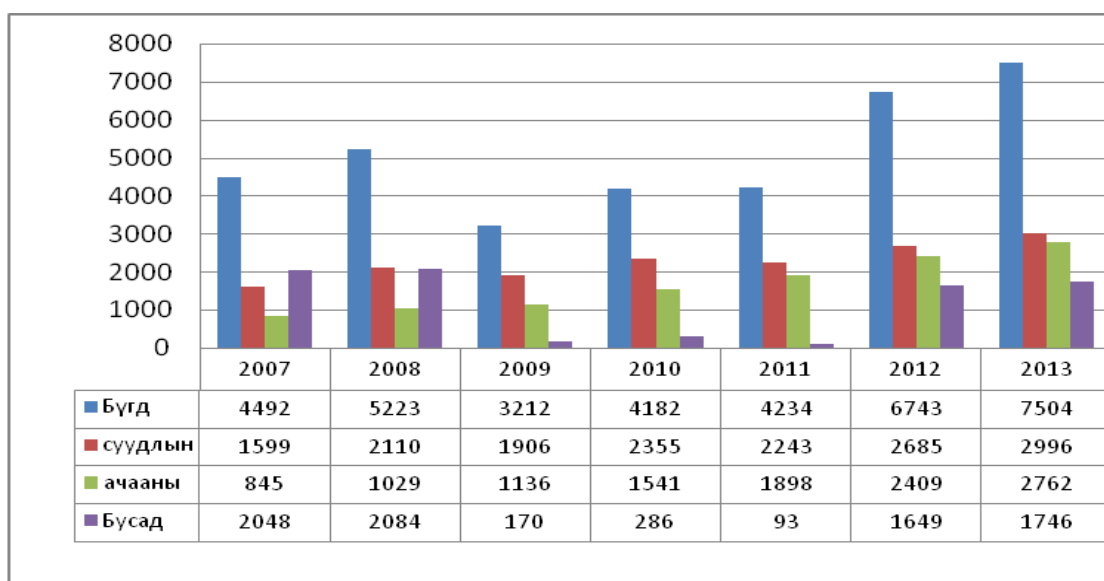
Булган аймагт 1990 онд 92.7 сая төгрөгийн барилга угсралтын ажил гүйцэтгэсэн бол 2000 онд 227.4 сая төг, 2010 онд 2.9 тэрбум төг, 2013 онд 6.1 тэрбум төгрөгийн барилга угсралт, их засварын ажил хийгдсэн байна.

АВТО ТЭЭВЭР

Булган аймаг 2007 онд 4492 автомашинтай байсан бол 2013 онд 7504 болж 1.7 дахин өссөн байна. Нийт автомашины 2996 нь буюу 39.9 хувь нь суудлын автомашин, 2762 буюу 36.8 хувь нь ачааны автомашин, 1746 буюу 23.3 хувь нь бусад төрлийн тээврийн хэрэгсэл байна.

Зураг 6.8

Булган аймгийн автомашины тоо, төрлөөр

АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГЫН ТОО,
БҮТЭЦ

Бүлэг 7

Улсын хэмжээнд 2013 онд 54929 аж ахуйн нэгж, байгууллага үйл ажиллагаа явуулсны 5844 нь буюу 10.6 хувь нь Хангайн бүсэд, 762 нь буюу 1.4 хувь нь Булган аймагт үйл ажиллагаа явуулж байна. Харин Хангайн бүсэд үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагын 13.0 хувь нь Булган аймагт ногдож байна.

Хүснэгт 7.1

Үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо

	1998	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Улсын дүн	17008	21085	22547	40921	48086	51940	54929
Хангайн бүс	2818	3159	2970	4175	5186	5208	5844
Булган аймаг	354	385	386	498	655	762	762
Улсын дүнд эзлэх хувь	2.1	1.8	1.7	1.2	1.4	1.5	1.4
Бүсийн дүнд эзлэх хувь	12.6	12.2	13.0	11.9	12.6	14.6	13.0

Булган аймагт 1998 онд төрийн өмчийн 166, хувийн 188 аж ахуйн нэгж, байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байсан бол 2013 онд төрийн 120, хувийн 605, орон нутгийн өмчийн 37 аж ахуйн нэгж, байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байна.

Хүснэгт 7.2

Булган аймагт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо, өмчийн хэлбэрээр

	1998	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Нийт	354	385	386	498	655	762	762
Төрийн өмчийн	166	148	139	151	124	124	120
Хувийн	188	237	246	334	491	597	605
Орон нутгийн өмчийн	-	-	1	13	40	41	37

Булган аймагт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагыг салбараар авч үзвэл 2013 онд бөөний болон жижиглэн худалдаа гэр ахуйн барааны засварлах үйл ажиллагаа эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллага хамгийн их буюу 192, хөдөө аж ахуй, ан агнуур, ойн аж ахуйн загас барилт үйл ажиллагаа эрхэлдэг аж ахуйн нэгж 152, эрүүл мэнд нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг аж ахуйн нэгж 91 байна.

Хүснэгт 7.3

Булган аймагт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо, салбараар

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Булган	381	426	498	653	762	762
Хөдөө аж ахуй, ан агнуур, ойн аж ахуй, загас барилт	56	64	98	104	137	152
Уул уурхай, олборлох үйлдвэр	0	0	0	1	1	1
Боловсруулах үйлдвэр	26	29	36	48	64	54

Цахилгаан хий үйлдвэрлэл, ус хангамж	2	2	2	0	1	1
Барилга	5	5	7	13	17	18
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, гэр ахуйн барааны засварлах үйл ажиллагаа	53	78	92	144	180	192
Зочид буудал, зоогийн газар	6	8	9	23	27	30
Тээвэр, агуулахын аж ахуй, холбоо	5	5	6	14	12	13
Санхүүгийн гүйлгээ хийх үйл ажиллагаа	6	7	8	14	26	15
Үл хөдлөх хөрөнгө, түрээс, бизнесийн үйл ажиллагаа	9	10	10	19	22	20
Төрийн удирдлага, батлан хамгаалах, албан журмын нийгмийн даатгалын үйл ажиллагаа	52	52	58	58	57	56
Боловсролын салбарын үйл ажиллагаа	53	53	53	60	58	56
Эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	67	72	82	83	89	91
Нийгэм, бие хүнд үзүүлэх бусад үйлчилгээ	41	41	37	72	71	63

Тус аймагт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагыг сумдаар нь авч үзвэл Булган суманд 400 буюу 35.2 хувь нь, Хутаг-Өндөр суманд 686 уюу 8.9 хувь нь, Сэлэнгэ суман 52, Хангал суманд 46, Дашинчилэн суманд 36 ногдож байна. Бусад суманд 34-20 аж ахуйн нэгж, байгууллага үйлажиллагаа явуулж байна.

Бүс, аймаг зэрэгцүүлсэн үндсэн үзүүлэлтүүд, 2013

Аймаг, нийслэл	Сум, дүүргийн тоо	Баг, хорооны тоо	Нутаг дэвсгэрийн хэмжээ, мян.км ²	Хүн амын нягтшил	Суурин хүн аам, мян.хүн
БҮГД	339	1740	1564.1	1.90	2930.3
Баруун бүс					
Дүн	91	466	415.3	0.90	363.4
<i>Баян-Өлгий</i>	13	86	45.7	2.00	92.5
<i>Говь-Алтай</i>	18	83	141.4	0.40	53.3
<i>Завхан</i>	24	114	82.5	0.80	64.6
<i>Увс</i>	19	92	69.6	1.10	74.0
<i>Ховд</i>	17	91	76.1	1.00	79.0
Хангайн бүс					
Дүн	99	531	384.3	1.40	532.9
<i>Архангай</i>	19	99	55.3	1.50	85.7
<i>Баянхонгор</i>	20	104	116.0	0.70	78.4
<i>Булган</i>	16	75	48.7	1.10	54.5
<i>Орхон</i>	2	22	0.8	117.40	94.0
<i>Өвөрхангай</i>	19	106	62.9	1.60	101.6
<i>Хөвсгөл</i>	23	125	100.6	1.20	118.7
Төвийн бүс					
Дүн	95	373	473.6	1.00	469.9
<i>Говьсүмбэр</i>	3	10	5.5	2.70	14.8
<i>Дархан-Уул</i>	4	26	3.3	30.00	99.0
<i>Дорноговь</i>	14	60	109.5	0.60	62.5
<i>Дундговь</i>	15	66	74.7	0.50	37.4
<i>Өмнөговь</i>	15	58	165.4	0.40	67.1
<i>Сэлэнгэ</i>	17	56	41.2	2.50	103.2
<i>Төв</i>	27	97	74.0	1.20	85.9
Зүүн бүс					
Дүн	45	218	286.2	0.70	192.1
<i>Дорнод</i>	14	64	123.6	0.60	71.5
<i>Сүхбаатар</i>	13	66	82.3	0.60	53.1
<i>Хэнтий</i>	18	88	80.3	0.80	67.5
Улаанбаатар					
Улаанбаатар	9	152	4.7	291.90	1372.0

Бүс, аймаг зэрэг цүүлсэн үндсэн үзүүлэлтүүд, 2013

Аймаг, нийслэл	Дүнд эзлэх хувь			
	ДНБ, сая төг	Хөдөө аж ахуй	Ажуйлдвэр, барилга	Үйлчилгээ
БҮГД	17 550 173.3	2 537 250.7	5 953 268.4	9 059 654.2
Баруун бүс				
Дүн	948 200.4	487 155.4	52 941.7	408 103.4
Баян-Өлгий	181 185.4	79 561.0	13 266.9	88 357.5
Говь-Алтай	141 995.0	76 567.4	2 438.8	62 988.7
Завхан	204 533.2	105 739.0	14 788.7	84 005.5
Увс	205 105.1	102 974.0	11 171.5	90 959.5
Ховд	215 381.7	122 313.9	11 275.8	81 792.1
Хангайн бүс				
Дүн	2 734 402.6	930 818.5	1 121 905.6	681 678.4
Архангай	319 662.4	228 557.0	10 575.0	80 530.4
Баянхонгор	227 116.3	121 144.6	6 103.4	99 868.3
Булган	267 096.2	185 438.6	6 035.0	75 622.6
Орхон	1 258 540.7	18 721.5	1 057 840.6	181 978.6
Өвөрхангай	307 171.2	156 386.2	23 488.3	127 296.7
Хөвсгөл	354 815.9	220 570.7	17 863.3	116 381.8
Төвийн бүс				
Дүн	2 031 857.4	732 375.6	615 329.8	684 152.0
Говьсүмбэр	75 241.5	12 326.9	26 618.3	36 296.3
Дархан-Уул	386 685.7	47 876.1	176 716.1	162 093.4
Дорноговь	181 080.4	74 434.9	16 090.7	90 554.9
Дундговь	146 034.6	84 543.5	5 440.4	56 050.8
Өмнөговь	516 224.7	72 820.1	335 144.7	108 259.9
Сэлэнгэ	348 542.4	186 608.5	38 733.5	123 200.3
Төв	378 048.2	253 765.5	16 586.1	107 696.6
Зүүн бүс				
Дүн	692 437.5	337 326.6	128 069.7	227 041.2
Дорнод	191 635.7	73 800.8	27 380.1	90 454.8
Сүхбаатар	258 231.3	114 242.7	91 036.3	52 952.3
Хэнтий	242 570.6	149 283.1	9 653.3	83 634.2
Улаанбаатар				
Улаанбаатар	11 143 275.4	49 574.7	4 035 021.5	7 058 679.2

Бүс, аймаг зэрэг цүүлсэн үндсэн үзүүлэлтүүд, 2013

Аймаг, нийслэл	Хэрэглээний бараа, үйлчилгээний үнийн индекс, 2010- XII=100	Барилга угсралтын ажил, сая төг	Иргэдийн хадгаламж, сая төг	Зээлийн өрийн үлдэгдэл, сая төг
БҮГД	139.7	1326296.2	4,625,800.0	10,769,336.6
Баруун бүс				
Дүн	139.8	228015.5	217,528.5	465,386.4
Баян-Өлгий	143.3	35847.6	50,832.3	96,228.4
Говь-Алтай	133.5	9468.4	37,737.1	68,576.2
Завхан	152.5	91690.3	37,511.7	71,311.1
Увс	134.6	78108.0	51,724.2	130,894.5
Ховд	136.0	12901.2	39,723.2	98,376
Хангайн бүс				
Дүн	142.1	142741.2	320,105.4	700,222.8
Архангай	139.3	23785.3	44,472.5	74,286.7
Баянхонгор	146.0	10231.5	39,895.3	97,041
Булган	144.0	6120.9	23,416.9	70,430.9
Орхон	146.9	23643.6	105,368.8	205,922.4
Өвөрхангай	138.5	30180.3	52,985.1	127,484.8
Хөвсгөл	136.4	48779.6	53,966.8	125,057
Төвийн бүс				
Дүн	137.6	182421.6	273,148.3	844,329
Говьсүмбэр	151.7	2746.7	7,661.8	33,423.8
Дархан-Уул	130.8	28868.4	84,926.6	216,519.4
Дорноговь	146.7	51337.6	27,251.0	157,922.3
Дундговь	137.4	50870.5	22,690.2	56,131.2
Өмнөговь	142.8	24299.0	56,201.6	132,307.6
Сэлэнгэ	130.1	12216.5	39,238.5	164,826.6
Төв	138.6	12082.9	35,178.6	83,198.1
Зүүн бүс				
Дүн	136.6	107969.1	109,834.2	291,781
Дорнод	142.6	57197.8	41,955.3	126,979.5
Сүхбаатар	134.5	20751.1	31,078.1	73,478.1
Хэнтий	131.2	30020.2	36,800.8	91,323.4
Улаанбаатар				
Улаанбаатар	140.3	646296.3	3,705,183.6	8,467,617.4

Бүс, аймаг зэрэг цүүлсэн үндсэн үзүүлэлтүүд, 2013

Аймаг, нийслэл	Орон нутгийн төсөв, оны үнээр, сая.төг		
	Орлого	Зарлага	Орлого, зарлагын харьцаа, %
БҮГ Д	1881954.6	1765061.3	106.6
Баруун бүс			
Дүн	252391.8	264017.4	95.6
Баян-Өлгий	36060.0	57683.8	62.5
Говь-Алтай	49322.3	47079.0	104.8
Завхан	54100.4	54012.7	100.2
Увс	56843.0	49507.2	114.8
Ховд	56066.1	55734.7	100.6
Хангайн бүс			
Дүн	375385.2	345242.7	108.7
Архангай	56643.6	55045.2	102.9
Баянхонгор	57317.3	56493.1	101.5
Булган	47185.9	42235.0	111.7
Орхон	70690.8	51276.3	137.9
Өвөрхангай	63397.2	62229.8	101.9
Хөвсгөл	80150.4	77963.3	102.8
Төвийн бүс			
Дүн	366097.6	316670.9	115.6
Говьсүмбэр	15906.0	15628.6	101.8
Дархан-Уул	49375.1	41155.5	120.0
Дорноговь	41708.3	36217.0	115.2
Дундговь	35993.5	32453.4	110.9
Өмнөговь	102924.8	76307.8	134.9
Сэлэнгэ	60333.6	61849.3	97.5
Төв	59856.3	53059.3	112.8
Зүүн бүс			
Дүн	144790.3	141529.0	102.3
Дорнод	49626.5	46223.2	107.4
Сүхбаатар	44548.0	44361.4	100.4
Хэнтий	50615.8	50944.4	99.4
Улаанбаатар			
Улаанбаатар	716289.8	697601.3	99.4

Бүс, аймаг зэрэг цүүлсэн үндсэн үзүүлэлтүүд, 2013

Аймаг, нийслэл	Хураасан ургац, тн			Байгалийн хадлан, тн	Ажуйлдвэрийн бүтээгдэхүүний борлуулалт, сая.төг
	Уртариа	Төмс	Хүнсний ногоо		
БҮГ Д	387 043.3	191 619.2	101 761.6	1169.3	6 456 583.2
Баруун бүс					
Дүн	11 441.6	20 377.8	19 914.6	194.8	35 051.1
Баян-Өлгий	127.1	2 617.2	1 232.8	61.3	8 197.5
Говь-Алтай	332.4	1 010.7	616.8	4.6	7 490.5
Завхан	2 045.0	2 752.6	1 590.5	17.3	6 572.3
Увс	8 697.8	2 826.0	2 865.2	54.0	8 766.3
Ховд	239.3	11 171.3	13 609.4	57.6	4 024.5
Хангайн бүс					
Дүн	71 769.3	23 115.9	12 541.8	422.6	1 296 230.2
Архангай	2 002.0	3 784.5	1 406.3	75.4	5 054.0
Баянхонгор	8.9	2 397.8	1 664.0	3.1	4 425.9
Булган	40 746.9	8 481.8	4 166.2	96.9	5 873.8
Орхон	3 328.6	1 956.6	1 999.1	11.6	1 259 357.4
Өвөрхангай	1 303.0	3 747.5	2 076.4	35.2	16 398.5
Хөвсгөл	24 379.9	2 747.7	1 229.8	200.4	5 674.0
Төвийн бүс					
Дүн	279 663.1	133 967.6	61 658.3	340.6	930 392.1
Говьсүмбэр	0.0	38.6	34.8	1.1	33 248.7
Дархан-Уул	11 698.0	8 418.0	15 277.9	60.8	185 889.1
Дорноговь	-	151.5	274.3	2.2	13 162.2
Дундговь	-	125.0	33.3	0.0	2 828.5
Өмнөговь	-	552.1	499.7	4.3	396 337.2
Сэлэнгэ	186 985.8	56 020.6	35 474.8	164.5	266 723.8
Төв	80 979.3	68 661.7	10 063.6	107.8	32 202.6
Зүүн бүс					
Дүн	24 169.3	10 097.4	4 618.2	195.4	135 701.3
Дорнод	12 955.3	3 156.8	785.0	54.9	22 643.1
Сүхбаатар	430.0	709.6	269.2	11.9	109 730.1
Хэнтий	10 784.0	6 231.0	3 564.1	128.5	3 328.1
Улаанбаатар					
Улаанбаатар	0.0	4 060.5	3 028.6	15.8	4 059 208.5

БУЛГАН ХАНГАЙ

Урсгал тунгалаг долгиолох цагаар

Уулс толгод нь цэцгэлсэн

Анхдагч төрдөг хангай минь ээ

Амин заяатай нутаг минь ээ

Сэвлэг хатаах зөөлөн салхитай

Сэтгэл нөмрөөсөн алсын бараатай

Удам нь түүхэндээ босоо хийморьтой

Унаган нутаг минь Булган хангай даа

Дэлгэр зуны тэнүүхэн цагаар

Дэлхийн хаанаас ч тэмүүлэсэн

Аврага төрдөг хангай минь ээ

Аваас заяатай нутаг минь ээ

Дахилт

Ургацын түрүү шаргалтах цагаар

Уухад айраг нь чимчгэнэсэн

Баатар төрдөг хангай минь ээ

Багаас жаргаасан нутаг минь ээ

Дахилт

Тэхийн цайрах уудам талдаа

Өнөтэй өвлийн өнгө нь тодроод

Нартад ганцхан хангай минь ээ

Насны шүтээн нутаг минь ээ

Дахилт